

જરથોસ્તીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ
તે પાક અવસ્તાજ છે.

૩૩

૧૧

[અવસ્તા.]

તેમ આજ્ઞાતોઇશ અહુરે માંત્રેમ તપત્ અપા હુજઓષા.

યજ્ઞાને—હા ૨૯, ક. ૭

અર્થ—અહુરે અપની સાથે મળીને આખાદી આપનાર આ માંત્ર
ખનાવ્યા.

[અવસ્તા.]

નદમયંકાહિત જંગુજ કવાપોગ મત ને અહુરે મજદાઓ. . .
ચેકહે ઉર્વે માંત્રો સંપેન્તે.

વદીત—પગાગ ૧૮

અર્થ—ઓ જરથુષ્ટ, હું તે અહુરમઝદ હું તેની ક્વળિને પદનો
રહે. . . કે જેનું રવન વહા કરનાર માત્ર છે.

[અવસ્તા.]

ઉપિ અહુરે મજદાઓ યજ્ઞમયંકે દરેથાઈ માંત્રે સંપેન્તહે;
પ્રતૂમ્ અહુરે મજદાઓ યજ્ઞમયંકે મરેથાઈ માંત્રે સંપેન્તહે;
હિજપાન્ અહુરે મજદાઓ યજ્ઞમયંકે કવાકાઈ માંત્રે સંપેન્તહે.

હોરમજ્દ ૫૨૮.

અર્થ—માંત્રસંપેન્તને સમજવાને તેમજ જાણની

હુશીઆરીને આમે વખાણીએ છીએ: માંત્ર સંપેન્તને

યાદ કરનાર અહુરમઝદની બાકીને આમે વખાણીએ છીએ: માંત્ર સંપેન્તને ભગવાને માટે હોરમ-

જ્દની જખાનને આમે વખાણીએ છીએ

નામની કીમત એક આનો, પોરેજ અરધા આનો.

આનો, પોરેજ અરધા . . .

જરથોશ્તીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ
તે પાક અવસ્તાજ છે.

[અવરતા.]

તેમ આજ્ઞાતોદશ અહુરે માંથ્રેમ તપત્ અપા હુજઓષો.

યંજશને—હા ૨૯, ક્ર. ૭

અર્થ—અહુરએ અષની સાથે મળીને આખાદી આપનાર આ માંથ્ર
ખનાવ્યા.

[અવરતા.]

નજ્જપયંદ્રઉહિ તૂ જરથુસ્ત્ર ક્વધીમ મત તે અહુરહે મજ્ઞદાઓ. . .
ચેકહે ઉવં માંથ્રો રપેન્તો.

વંદીદાદ—પગ.

અર્થ—ઓ જરથુસ્ત્ર, હું જે અહુરમજ્ઞદ હું તેની ક્વધ
રહે. . . કે જેનું રવાન વધી કરનાર માંથ્ર છે.

[અવરતા.]

ઉપિ અહુરહે મજ્ઞદાઓ યજ્ઞમઈદે દરેથાઈ માંથ્રહે રપેન્તહે;
પ્રતૂમ્ અહુરહે મજ્ઞદાઓ યજ્ઞમઈદે મરેથાઈ માંથ્રહે રપેન્તહે;
હિજવામ અહુરહે મજ્ઞદાઓ યજ્ઞમઈદે ક્વધાકાઈ માંથ્રહે રપેન્તહે.
હોરમજ્ઞદ યશત.

અર્થ—માંથ્રરપેન્તને સમજવાને હોરમજ્ઞદની
હુશીઆરીને અમે વખાણીએ છીએ; માંથ્ર રપેન્તને
યાદ કરવા માટે હોરમજ્ઞદની અક્ષરને અમે વખા-
ણીએ છીએ; માંથ્ર રપેન્તને બાજવાને માટે હોરમ-
જ્ઞદની જગ્યાને અમે વખાણીએ છીએ.

નામની કીમત એક આનો, પોરટેજ અરથો આને

પાક માંથવાણીના બચાવ માટે

બારસો પચાસ વરસ ઉપર

જે

ધર્મચુસ્ત મજદુરસ્તાનોએ

પોતાનું વહાલું વતન તજ્યું,

માલ, મીલકત અને દોલતનો ભોગ આપ્યો,

સ્વદેશના સુખો ખોહો પરદેશના દુખો ઉઠાવ્યાં,

તે

દીનદાર નરનારીઓના અશોક્રોહરોને

આ ન્હાનું ચોપાન્યું,

હજારો હજાર આક્રીન અને નમત સાથે,

તથા

“અપઓનામ્ વંદ્ઘઉહીશ્ સૂરાઓ સ્પેન્તાઓ દ્રવપયો યજ્ઞમધદે”

ના પવિત્ર કલામોની આરાધના સાથે

અર્પણ કીધું છે.

નેમો અહુરાઈ મજદાઈ. . . . .

નેમો જરથુશ્ટરહે સ્પિતામહે અપઓનો કૃત્વેએ.

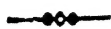
પ્રેસ્તાવના.

પાક યજ્ઞદાના નામની તથા પૈગમ્બર જરથોસ્તના અશો કૃષ્ણહરની બધી યાદ સાથે હરેક કામની શરૂઆત કરવાનો અસલી મજ્દયસ્ની તરીકો છે, અને તે મુજબ હમેશ અમલ કરતા રહેવું લાયક છે. જેમ આજનાં રાજબક્તીના રવઈયામાં રાજકર્તા તરફ વફાદારી સમજવામાં આવે છે, તેમ એ પુરાતન, સ્તુતીપાત્ર નીચમમાં દીનદારી તેમજ ચકીનદારી સમાયલી છે.

આ યોપાન્યાની મુખ્ય મતલબ રજુ થયલી તકરારનો જવાબ આપવાનીજ હોવાથી, માત્ર વાંધાના રદીઆ આપીને હાલ તરત સંતોશ ધરવામાં આવ્યો છે. પણ એ ઉપરથી કોઈ તરફથી એવું વિચારવામાં નહીં આવશે કે અવસ્તા ખંદગીની તરફેણુ જે સઘળું કહેવાઈ શકાય તે કહેવામાં આવ્યું છે. એ ખાખતને લગતા ઘણાક સીધા દાખલા દર્શાવેલો. અતરે ઉપયોગ કરવાની અગત જણાઈ નથી.

પ્રગટ કરનારાઓએ કમાઈ કરવાની મતલબ રાખી નથી, પણ ઉલટું ગીરોથી ખરચ કરવાની પોતાની ફરજ વિચારી છે. એ યોપાન્યાં માટે નામનો માત્ર એક આનો લેવાનું ઠરાવ્યું છે, તે એટલાજ માટે કે ગરીબમાં ગરીબ જરથોસ્તીને પણ ખરીદવાને સવલ પડે. પોસ્ટની મારફતે મંગાવનારાઓ માટે અરધો આનો વધારે રાખ્યો છે. જેઓ એ નામની કિંમત પણ આપવાને અસક્ત હશે, તેઓને મુક્ત મળે એવી ગોઠવણુ રાખી છે. જેઓ આ કારણુ માટે કાંઈ રકમ મોકલે તેઓને અરજ કરવામાં આવે છે કે મોકલેલી રકમની કિંમતની નકલો ક્યાં મોકલવી તે લખી જણાવવું. આ યોપાન્યું નીચલે ઠેકાણુથી મળશે:—કાલમાદેવી, રીપન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાંથી; ધોખીતલાવ, વર્તમાન પ્રેસમાંથી; કોટમાં, ખોહરા ખજારમાં, મેશસ એમ. મીસતરીની કું, તથા પારસી ખજાર સ્ક્રીટમાં, નાં ૫૮, મીં એદલજી કાવસજી પટેલની દુકાનપરથી.

જરથોસ્તીઓ માટે બંદગી કરવા લાયક કલામ તે પાક અવસ્તાજ છે.

અવસ્તાના પેગમ્બરી કલામ કેવા ઉત્તમ, કેવા એજમતી, કેવા ભેદી અને કેવા રતુતીલાયક છે તેની ગવાહી એક નહીં પણ અનેક ઠેકાણે ધર્મ-પુસ્તક ખોલી રીતે આપે છે. યજ્ઞશને કે વંદીદાદ, યશતં કે ન્યાયથ—એ સર્વેમાં માંધ્રવાણીની અગત જાહેર કીધેલી છે, અને તેની અનેકરૂપે વખાણ કીધેલી જોવામાં આવે છે. પણ એ ખાખત બંદગીને લગતી હાલની તકરારથી વેગલી જવાને લીધે હાલ તરત મોકુફ રાખી, જે વાંધા ઉઠાવવામાં આવ્યા છે તેનો રંદોઓ આપવાની માન અહીં ધારણ રાખી છે. તોપણ અહુરમજ્દ યસ્તનો જે ફરો અહારનાં કવર ઉપર ટાંક્યો છે તે ઉપર દરેક જરથોસ્તીનું ખાસ ધ્યાન ખેંચીયું. જે માંધ્રવાણીની પુખ્ત સમજ ને જ્ઞાન માટે હોરમઝદી હુશીઆરી અને હોરમઝદી અમ્લ સમાન ચાલાક અને તેજસ્વી મનશક્તી તથા મહામળવાન સુદ્ધી જ્ઞેષ્ઠો, જે માંધ્રવાણીના રાહત આપનાર કલામો પઢવા માટે ગઝદી દરજ્જેની ચપળ, નેક જખાન જ્ઞેષ્ઠો, તે ખાદાઈ વાણી કેટલી ઉત્તમ, કેટલી ભેદી, કેટલી એજમતી હોવી જ્ઞેષ્ઠો—બંદગી તરાકે કેટલી લાયક, કેટલી જરૂરની અને કેટલી ફાયદામંદ હોવી જ્ઞેષ્ઠો વાણ ? માંધ્રવાણીની ચમત્કારીક શક્તી તથા એજમતી શુણ્ણું વર્ણન અરદી-ખેલુસ્ત યસ્ત આપે છે, જે એટલું સ્પષ્ટ છે કે ખાદાસનાશીનું ઉપર ટપકનું જ્ઞાન ધરાવનાર વીંધ્યાર્થી પણ સમજી શકે. વળી માધ્ર સ્પેંત ખુદ અહુરમઝદની હસ્તી સાથે કેવા નજદીકનો સંબંધ રાખે છે તે ફરવરદીન યસ્તમાંનો આ દેખીતો ખુણો, પણ ઉંડા અર્થનો ફરો દેખાડે છે :—

વીરુપનાંમય આઓંધામ પઓંએરીનાંમય ફ્રવધેનાંમ એદ
ચજમધદે, ફ્રવરીમ એવાંમ યાંમ આહુરહે મજ્દાઓ મજિસ્તાંમય
વહિરાતાંમય અઓંસ્તાંમય પ્રઓંદિશ્તાંમય, પ્રથિવશ્તાંમય, હુ
કેરેપતાંમય અશાત અપનો તેમાંમય, ઇઓંધહે ઉર્વ માંધ્રો
સ્પેઅંતો અઓંરુશો રઓંક્ષનો ફરાદરેસરો. . . . .

(ફરવરદીન યસ્ત, કરદો ૨૨ મો.)

“તમામ પેહલી (યાને પુરાતમ કાળની અથવા મોટા દરજ્જાના લોકો ની) ફ્રવશીઓને અમે આરાધીએ છીએ. ઘણીજ પુણંદ, ઉતમ, ઘણીજ સોહામણી, ઘણીજ મજાહત, ઘણીજ પુંધીમાન, સરસ્વ પાંધાવી, અરુદ્ધામાં ઘણીજ પુણંદ અહુરમજ્દની ફ્રવશીને અમે આરાધીએ છીએ ; જેનો આત્મા ચલકાટમંદ, રોશનીયાતો, કુરથી પ્રકાશીત માંધ સ્પેન્ત છે. . . . .”

(હાલે' નો ગુન્ તરજુ મો.)

Of all those ancient Frayashis, we worship the Fravashi of Ahura Mazda ; who is the greatest, the best, the fairest, the most solid, the wisest, the finest of body and supreme in holiness ; *whose soul is the Mathra Spenta*, who is white, shining, seen afar. . . . .

(ડરમસ્તેનો “ યસ્ત ને શીશાન ” નો તરજુ મો.)

માંથવાણી ચાલુ રાખવાની દરેક જરયોસ્તીની કેવી મોટી ફરજ છે, અને તેને ચાલુ રાખવાનું કામ કેવું સવાખવંતું છે તે વીરુપરદના નીચે ટાંકેલા અવસ્તા ઉપરથી સાફ જણાઈ આવે છે :—

અહુમીઅ જોથ ખરેસ્મનઅ રથવાંમ ફરમેરેતારેમ આઇ-યેસે યેસ્તે યેમ નરેમ અશુઅનેમ દદરાનેમ હુમતેમઅ મનો હુપ્તેમઅ વયો હુઅરેશતેમઅ શીઓથનેમ સપેંતામઆ આર-મેતીમ દરેતેમ ઇયો માંથ્રો સોશીઅંતો ઇએંધે શીઓથનાયેશ ગેથાઓ અશા ફરાદેંતે. (વિરુપરદ, કરદો બીએ, ફકરો ૫ મો.)

“ આ જોર તથા ખરસમે કરી સરદારોની આરાધના કરનાર અશો મરદ જે નેક વીચારેલા વીચારને, નેક ખોલેલા સખુનને, તથા નેક કીધેલાં કામને મજાહત પકડનારો, તથા જે આખાદી કરનાર સભ્યતા (અથવા તાપેદારી) ને તથા સોશીઅંતોના માંથ્રને માન આપનાર (એવી સીક્તવાળાં અશો મરદને) ઇજરાનેમાં હું યાદ કરું છું, જેનાં કામથી પવિત્રાઈની મારફતે મુહુકો (અથવા દુનિયાં) આખાદ થાય છે.”

(એન્ કાવરજી કંગાનો તરજુ મો, પાં ૧૮૯)

And in this Zaothra with this Baresman I desire to approach the man, who recites the ritual rites with my praise, *who is maintaining thus* the thought well thought, and the word well spoken, and the deed well done, and Piety the bountiful, *even him who maintains the Mathra of the Saoshyant*, by whose actions the settlements are advanced in the righteous order.

(રેવરંડ આર. એચ. મીક્સનો તરજુ મો, પાં ૩૩૬.)

વેશિક પવીત્ર અવસ્તા જેવી મીનોઈ વાણી, અને પેગમખરી કલામો-
માં જરૂર પોસ્તીપણું સમાયલું છે; અને આટલું જાણ્યા પછી, મોંઘવાણી
હોડી દેવાની સીધી કે આડકતરી સુચના જેવી ધીક્કારવાલાયક દીન-
કુશમતી કોઈખી ખરો પારસી ખચ્ચો કરશે નહીં એવી આપણું
આશા રાખશું.

પારસી ટોલામાં હમણા એક નવી ચરચા જનમ પામી છે, અને
તે એ કે, અવસ્તાને બદલે ચાલુ સુજસતી ભાષામાં ખંદગી કાંય નહીં
કરવી? આ ખાખદ ખણુ નાણુક છે; અને તે ધીરજથી ઊંડો વિચાર
કીધા પછીજ હાથ ધરવી જોઈએ.

ખંદગી એટલે શું?

ખંદગી કઈ ભાષામાં થવી જોઈએ તે નકી કર્યા પેડેલાં “ખંદગી
એટલે શું” તે જાણવાની અમત છે. જેઓ એમ કહેતા હોય કે ખંદગી
સમજી શકાય તેવી ભાષામાં થવી જોઈએ, અથવા સમજી નહીં પડે એવી
ભાષામાં નહીં થવી જોઈએ, તેઓએ એવી તકરાર ઉઠાવ્યા આગમચ,
ખંદગી એટલે શું?—ખંદગીની અગત શી અને કેટલી?—તથા ખંદગી
કોણની કરવી જોઈએ?—તે દાખલા દલીલ સાથે જણાવવું જોઈએ.
કારણકે એ મૂળ સવાલોનો પુખ્ત અને પુરતો ખોલાસો તેઓ તરફથી થયા
આગમચ “ખંદગી સમજીને કરવી જોઈએ” એવા કોઈ આડકતરા સવાલ
ઉપર ચરચા ચલાવવી તે જેને “ધડ પુછડાં વગરની તકરાર” કહે છે,
તેવી થઈ પડે છે. એ પ્રમાણુ તો “ચોર્યાસીના ફેરા” ફરવાની ફોકટ
વેઠથી કાંઈ પણ ફાયદો થવાની આશા રાખવી મીઠ્યા છે. ઉપર પુછેલા
સવાલોનો જવાબ મલે ત્યાં સુધી ખોટી રહેવા કરતાં આપણું આગળ
ચાલીશું.

શું અવસ્તા સમજી શકાય એવા નથી?

પારસીઓનો એક નાનો ભાગ એવું માને છે કે હુદ્દિખળ અને
મનશક્તિમાં આજના પારસીઓ તેઓના વડવાઓ કરતાં વધારે ચઢીયાતા
છે. હમણા તેઓ ટ્રેચ, જરમન, લેટીન, અને સંસ્કૃત જેવી ભાષાઓ
શીખી શકે છે, અને એવી કેળવણી ખીલવવા માટે કેટલીક મંડ-
ળીઓ પણ સ્થાપવામાં આવી છે. આ સઘળું ખીલતી મનશક્તિની ની-
શાણી ગણાય છે. પણ તેજ વેળા જ એવું કહેવામાં આવે કે તેઓ

અવસ્તા ભાષા શિખવાને અશક્ત છે, તો તેઓના બુદ્ધિબળ અને મનશક્તિ જેવાં ઉંચાં તેઓ ગણે છે તેવાં ગણાય નહીં, અને તેમનો સુધારો પાકળ ગણાય. જો અવસ્તા સમજવે કઠણ કે ભેદી હોય તો તેને રચનાર અને સમજનાર મનશક્તિ અને બુદ્ધિબળમાં આજનો પારસીઓ કરતાં વધારે બળવાન હોવા જોઈએ, અને તેથી કંઈજ નહીં તો ધર્મ સંબંધી બાબતમાં તેઓની ખરેખરી કરવાને આપણે હમણા અશક્ત છીએ એવું પ્રમાણીકપણે આપણે કબુલ કરવું જોઈએ : અને એમ કબુલ કરવું એ આપણાં માનવંત નયાગાનોની મનશક્તિ અને જ્ઞાનથી આપણે હજી કેટલા ઉતરતા છીએ તે કબુલ કરવા ખરેખર છે. પણ જો અવસ્તા સમજી શકાય, તો પછી ગુજરાતીમાં બંદગી જોડવાની જરૂર આપોઆપ હવામાં ગેબ થઈ જાય છે. જો કદાચ એવી તકરાર લાવવામાં આવે કે ‘અવસ્તા ભાષા’ સમજાય એવી તો છે, પણ દરેક પારસી તેના પકા અભ્યાસ વગર સમજી શકે નહીં, તો પછી મેહનત કે કોશિશ કીધા વગર એમ કેહેવું વાજબી નથી કે “અવસ્તા ભાષા સમજ પડે એવી નથી.” મેહનત વગર કંઈ ચીજ મળી શકે છે ? અરધી સદીની વાત ઉપર તેમનું એ બાહાનું કદાચ વજનદાર ગણી શકાતે, આજે તેમ ગણાય નહીં. કારણકે આજે તેઓ કોઈ પણ ભાષા શીખવાની લાયકાત ધરાવતા પોતાને કેહેવાડે છે. વળી “કંપેરેટીવ ફાઇલોસોફી” (જાપાન સનાશી) જેવી “આવી”એ તેઓને અવસ્તા જાણવાની મોટી સેહેલાઈ કરી આપી છે. ત્યારે ખોટી શાની ? આપણે જાણીએ છીએ કે અવસ્તાનાં ઘણાક ભેદી લખાણો ભાષા શાસ્ત્રીઓ અથવા જાપાન સનાશીના અભ્યાસીઓ હજી સમજી શકતા નથી, કે જે ખોટાસનાશીના અભ્યાસથી ખેશક સમજી શકાય. આ ખેડ મેદાનોમાં જતે મેહનત કીધા વગર ઘરમાં ખેતી એમ કેહેવા નીકળવું કે “અવસ્તા ભાષા સમજી શકાતી નથી” તે વાજબી ગણાયજ નહીં. હાલ ધર્મની બાબતમાં જે ખેટંગા વિચાર કે મત બાંધવામાં આવેજે તે અધુરી તપાસનું, અને ઘણી વાર અજ્ઞાનપણાનું, પરીણામ છે. દુનીઆદારીની મજલ કે જંતલોમાંથી કલાક કે અરધો કલાક કુરબાન મળે તે પણ આજે તો “હવા આવા” કે કોઈ બીજાં મનને ગમત, આપનારાં સાંધન તરફ રોકવાની જરૂર સમજવામાં આવે છે. અને તેથી અવસ્તાના તરજુમાની એકાદ ચોપડી જોગબોધીએ થોડીક મીનીટ હાથમાં લીધી તો કેવો એક મોટો ભોગ આપ્યો હોય તેમ દેખાડવામાં આવે છે. અવસ્તાનો આવો ખાંતી અ-

ખાસ અને એવી માટી શોધી ! અને એ મહાભારત શોધનું પરીણામ ખાલી ખકખકારા સીવાય વળી ખીજું તે શું હોય ?

મનની લાગણીઓને નીચ ખવાસો ઉપર ઉતારનારાં સાધનો અને વાંચણો માટે પારસી ટોલામાં આજે જેટલી જનકેશાની કરવામાં આવે છે, જેટલો વખત અને જેટલો પૈસો આજે તે ઉપર કુરખાન કરવામાં આવે છે, તેનાં અરધાંજ પ્રમાણમાં જો અવસ્તા સમજવા પાછળ, અને ધરમ ઉપર અમલ કરવા પાછળ ખરચાય તો પારસીઓ માટે જે અનેક ફરીયાદો આજે ઉઠી રહી છે તે જનમ પામે નહીં. માણસનું મન જેટલાં પ્રમાણમાં સ્વચ્છ, મજબૂત અને એકચીત હોય તેટલાં પ્રમાણમાં મીનોઈ હસ્તી ખ્યાલમાં લાવી શકાય, અને એટલા માટે અવસ્તા સરખાં બેઠી લખાંણુ તેટલાં પ્રમાણમાં સમજી શકાય. જેમ મન વધારે સ્વચ્છ, કરણી નેક, અને ધૃઢ જોરાવર, તેમ કુદરતની મોટાઈ વધારે સ્પષ્ટપણે દેખાય છે ; પણ જેમ મન મેલું તથા નખજું તેમ કુદરતની મોટાઈ ઝાંખી દેખાય છે.

યુરોપયન વિદ્વાનો અવસ્તાના તરજુમા કરવામાં જુદા પડે છે તેનાં અનેક કારણો છે, કે જેમાં આ બે મુખ્ય છે : એક તો યુરોપમાં એલમે ઇલાહી જેવી હંચી વિધાની હસ્તીજ નહીં મળે ; અને ખીજું એ કે દરેક વિદ્વાન પોતપોતાની કેળવણી, સમજ શક્તિ, અને ખ્રીસ્તી તરીકે આગમચથી ખાંધેલાં મતને ધણુ દરજ્જે વલગી રેડે છે. અવસ્તાના તરજુમા કોઈ પણ જાતની તાલુખી વગર જો કરવામાં આવે તો ઘણાક શુચવાડા જલદી દુર પાય.

મુધરેલું “શીખોલ્લેથ” — પોતાના અજ્ઞાનપણાં માટે અવસ્તાને શીક્ષા !

જેઓ કહે છે કે ખંદગી સમજીને કરવી જોઈએ તેઓને આપણુ પુછીશું કે તેમ કરતાં તેમને આડા હાથ કોણુ કરે છે ? અવસ્તા ખંદગી સમજીને કરવામાં આવે તો ઝોર ખેડેતર. અવસ્તા-ઓ-અંદનું જ્ઞાન મેળવવાના આજે ઘણાક રસ્તા મોકળા છે, અને આગળ કરતાં સગવડ પણ વધતી છે. જે લોકો પારકી ભાષા શીખવા પછવાડે જેટલી મેહનત અને વખતનો ભોગ આપે છે તેટલી મેહનત અને વખતનો જો માત્ર અરધો ભાગ — અરધો નહીં તો પા ભાગ પણ તેઓ પોતાની અસલી માનવંત ધર્મ ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવા માટે આપે તો ખંદગીની ભાષા વીશે કંઈ પણ ફરીયાદ કરવાનું કે નજીવાં ખહાનાં કાઢવાનું કારણ રહે નહીં.

પણ પોતાની સર્વથી પહેલી અને ખાસ ફરજ લુલ્લાવાનો વાંક કરનારા
 છુદ પોતાની આગસાઈ અથવા પોતાની કમશક્તીનો દોશ પુરાતન, પવીત્ર
 ધર્મ કલામ હમર ઢોલવવા નીકળ્યા છે ! જે વખત તેઓએ પોતાનું દલ-
 ગીરીભરેલું અજ્ઞાનપણું દુર કરવામાં રોકવો જોઈએ, જે પવીત્ર ફરજ
 અત્યાર સુધી નહીં ખતવવા માટે શરમથી નીચી ડોકે ચુપચુપ બેસવું
 જોઈએ, અને એવી ઠપકાલાયક હાલત બીજામાં ચાલુ નહીં રહે તે
 માટે હવાય શોધતા રહેવું જોઈએ, તેને બદલે તે વખત લાંબાં લાંબાં
 વગર અર્થનાં લખાણા કરવામાં શુભાવી નાંખી એક નકારા વાંકમાં
 ખીભનો હમેશા કરવા જેવું કરે છે. પોતાનાં અજ્ઞાનપણા માટે જે
 સાહેબો અવસ્તાને ખાજુએ નાંખવા જેવી વીચીત્ર તમજ અવી-
 ચારી કોશેશ કરે છે તેઓ આ ખાખદમાં એક આગસુ અથવા જુદી-
 હીણુ શીખાઈ કરતાં વધારે અકલપસંદ તકરાર કરતા દીસતા નથી.
 એક આગસુ અથવા ઠોઠ છોકરો પોતાનો પાઠ શીખવાની મિહેનત અને
 કોશેશ કરવાને બદલે જો એમ કહે કે ભુમીતી અંગ્રેજી ભાષામાં લખાયેલી
 હોવાથી સમજ પડતી નથી, માટે તેને બદલે ગુજરાતીમાં સમજ પડે એવાં
 ત્રીજાવાલી કાહાની કીસ્સા કે વારતાની ચોપડી ચલાવવી : અથવા ભુગોળ
 શીખવાને તેનાથી ખનતું નથી માટે તેના ધર તથા રમવાની જગ્યાની
 સોહલી અને સમજ પડતી “ભુગોળ” દાખલ કરવી, તો એવી શોખાઈ-
 ભરેલી માંગણીનો શીક્ષક કેવો સરોપાવ આપે તે સમજવું કઠણ નથી.
 પણ જે ભતના વાંધા નજીવી જેવી ખાખતોમાં નાદાની ભરેલા હોં તેજ ભતના
 વાંધા ખંદગી સરખી ગંભીર ખાખતમાં વજનદાર તકરારનાં સઘલાં ડોળ
 સાથે આજે પસાર થઈ જવા પામે છે ! પણ જમાનાની તાસીર ચોર હોય
 છે. ખંદગી ગુજરાતીમાં કરીએ તોજ સમજીને કીધેલી કેહવાય એવી બેહુંદી
 વાતને એક કોરે રહેવા દઈ અહીં આટલુંજ જણાવીશું કે—જેઓ
 માનતા હોય કે શખ્દોના અર્થ જાણ્યા વગર ખંદગી કીધેલી ખપની નહી,
 તેઓએ અવસ્તા ભાષા શીખવાની પોતાની ખાસ અને પવીત્ર ફરજ
 સમજવી જોઈએ.

શું ગુજરાતી ભાષામાં ખંદગી કરવાથી ઇન્દરજ્ઞાન

કે નીતીમાં વધારો થયે ?

મુકાબલાથી જો આપણે તપાસ કરશું તો માલમ પડશે કે જે મળ
 વેહેવારે ભાષામાં ખંદગી કરે છે તે મળ ધર્મ ભાષામાં ખંદગી કરનારો

મળ સાથ નીતિમાં કે ઇશ્વરજ્ઞાનમાં ખરોખરી કરી શકી હોય એવું જાણ્યું નથી. ફેબ્રુક “સુધારા” ના સાથીને એ વાત કદાપી આશ્ચર્યકારક લાગે, તોપણ એ ખરી અને જાણીતી ખીના છે. સમજ પડે એવી ભાષામાં ખંદગી કરનાર ખ્રીસ્તી મળ નીતિમાં કેટલી ઉતરતી છે તે દેખાડવાને અહીં માત્ર ખ્રીસ્તી વીચારવંતોનાજ મત ટાંકીશું. “ફોર્ટ-નાઈટલી રીવ્યુ” ના અક્ટોબર ૧૮૮૮ ના અંકમાં કેનન ટેલર કહે છે કે “ક્રીસ્ટિયાનીટી પોતેજ જાત જાતો વચેની માંહોમાહેની કડવી દુશ્મનાઈથી રોગીષ્ઠ થયલી છે, અને છાકટપાણું, બદફેલી, અને ભયંકર સંસારી બદીઓ ક્રીસ્ટિયન મળઓમાં ખોલા આકારમાં માલમ પડે છે; જ્યાંસુધી ક્રીસ્ટિયાનીટીની એવી હાલત ખીજા ધરમનાં લોકો આગલ રજી થશે, ત્યાંસુધી આપણે તેઓને વટલાવવાને નીન્ફજ થઈશું.” એક ખીજા ઈંગ્લેજ ધર્મચૂરનું મત એજ ચોપાન્યાના ડીસેંબર મહીનાના અંકમાં આ પ્રમાણે મલે છે:—“ભયંકર નીપદ્વજતા અને હેખતનક કલંકોની ખપ્પરો પૂર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફથી આવે છે. આપણા મીત્રો આપણી જેટલી ખામીઓ જાણે છે તેટલી જ આપણા દુશ્મનો જાણે તો, આપણે ક્યાં ઉભા રહીએ?” વધી હરખટ રપેન્સર “ફોર્ટ-નાઈટલી” ના એક અંકમાં જણાવે છે કે “પશ્ચિમ તરફની મળઓ, જેઓને ક્રિશ્ચિયન કહેવામાં આવે છે, તેઓ જ્યારે સદ્ગુણ વિષે માહોડે ખોલી જાણે છે, ત્યારે પૂર્વ તરફના દેશોની યોડીક જાતો, જેને મૂર્તિપુજક કહેવામાં આવે છે, તેઓ તેવા સદ્ગુણ ઉપર અમલ કરતી રહે છે. યુરોપીયનો જશ્વરે નીચ જામલી જાતો માફક કીનાયી લોહીના તરસ્યા રહે છે, ત્યારે કેટલાક ‘લેપચા’ જેવા હિંદુસ્તાનના પાહાડી સાદા લોકો, પોતાને દુઃખ દેનારને દરગુજર કરવાની અજબ શક્તિ ધરાવે છે.” વળી એજ લખનાર જણાવે છે કે હિંદુસ્તાનની પાહાડી જાતોમાં કેટલીક એવી સચાઈથી વરતનારી છે કે તેવી કંઈ જાવામાં આવી નથી; યુનાઈડ અને યુનાઈડ માટે રાખવા પડતા અમલદારો તો તેઓમાં નહીં જેવા છે; તેઓ અભયખ જેવા પ્રમાણીક છે; જેમ ખોલવામાં પ્રમાણીક અને સાચા છે તેમ કામકાજમાં પણ છે. અને એ ઉપરથી તે એવાં અનુમાન ઉપર આવે છે કે “અંતઃકરણની લાગણીના ખાખમાં આ નહીં સુધરેલા લોકો યુરોપીયનો કરતાં મહીયાતા છે.”

એવાં મતો જોઈએ એટલાં ટાંકી શકાય, પણ તેમ કરવાની જરૂર નથી. હવે એ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે વેડેવાર ભાષામાં

ખંદગી કરનારી પ્રજા તેમ નહીં કરનાર ખીજી પ્રજાઓથી નીતિમાં કે ખીજા ઘણા સદગુણોમાં ચઢતી નથી. શુજરાતીમાં ખંદગી કરવાની હિમાયત કરનાર પારસી બાઈઓથી કદાચ આ વાત અજાણી નહીં હશે કે, હિંદુસ્તાનમાં પોલીસનો કારોબાર ઇંગ્લાંડનાં જેવો નથી; સાધારણ કાયદાથી પણ લોકોનો મોટો ભાગ અજ્ઞાન છે; તેમજ પ્રજાનો મોટો ભાગ ખુબ દલીદ્ર હાલતમાં પોતાની જાંદગી શુજરે છે,—એ સંબંધે છતાં શુનાહની સરાસરી હિંદુસ્તાનની સમજ્યા વગર ખંદગી કરનાર પ્રજા કરતાં ઇંગ્લાંડની સહમજીને ખંદગી કરનારી પ્રજામાં વધારે હોય છે—અને તેનું પ્રમાણ ઇંગ્લાંડના ૩) શુનેહગારે હિંદુસ્તાન માત્ર ૧) દેખાડે છે. આપણે કણ્ઠ કરશું કે ઇંગ્લેન્ડમાં ઘણાક ઉત્તમ ખસલતના માણસો છે—કારણકે કુદરત એકજ દેશ ઉપર એ આખરમાં મેહેરખાન ધાય એવી પક્ષપાત નથી—પણ આપણે તો અહીં આખી પ્રજાની સામટી તપાસ લઈએ છીએ, અને તે ઉપરથી અનુમાન ખેંચીએ છીએ; અને તેમ કરતાં વેહેવાર બાધામાં “સમજીને ખંદગી કરનાર” પશ્ચિમનાં લોક ધર્મમાં ડાખાડોલ અને નીતિમાં ઉતરતાં માલમ પડી આવે છે.

આજે જ્યારે સાંકડું મન કે સાંકડો વીચાર વખોડી કાઢવાલાયક ગણાય છે તેવા વખતમાં અવસ્તામાં ખંદગી કરવી નહીં જોઈએ એવી સાંકડાં મનની તકરાર સર્વથી વધારે વખોડવા લાયક છે. એ એક નવો વેહેમ છે, અને અજ્ઞાનપણાંથી નીપજતા વેહેમ શીવાય એ વાંધામાં ખીજું કશું નથી. વળી આપણે સારી પેઠે જાણીએ છીએ કે, એકવાર જો કંઈ ગાયણ કે પાઠ મોહોડે થઈ ગયો તો કોઈકામમાં ધ્યાન હોવા છતાં તે ખપડી જવાય છે. એવા ખાલી પટપટારામાં શુજરાતી ગરખી કે સીતારના સરોદ સેહજવારમાં ખદલાઈ જશે એ નક્કી જાણવું.

શખ્દોના ખાલી અર્થ જાણ્યાથી શું ખંદગી સમજીને

કીધેલી કેહેવાય ?

શખ્દોના ઉપર ટપકેના અર્થનું જ્ઞાન ખોદા વીશેનું જ્ઞાન આખી શકવું નથી. તેમજ શખ્દોની જાતી, વીભકતી કે વચન જાણવાથી કુદરતના ભરમ કે ધર્મની ઉંડી શીલસુશી સમજાતી નથી. ખરી ખંદગી માટે જેટલી શખ્દના અર્થની જરૂર નથી તેટલી નીરમળ યકીન અને ખાલેસ દીલની છે, જેટલી સમજ શકતીની જરૂર નથી તેટલી આતુર ઇચ્છા

અને માલુ કોશેશની છે. હરેક કામનું પરીણામ કુદરતના અમુક નીયમ પ્રમાણે નીપજે છે—પછી કરનાર તે વીશે સમજ પરાવતો હોય કે નહીં. જેવું કામ તેવું ફળ : આતશપર તેલ નાખશો તો બડકો થશે અને પાણી નાખશો તો ઘુજી જશે—પછી એ કામ સમજીને કે વગર સમજે કીધું હોય. જેમ એ દાખલામાં સમજવાથી અથવા નહીં સમજવાથી પરીણામમાં કંઈ ફેર પડતો નથી, તેજ પ્રમાણે ઘણું ફરી ખંદગીના ખાખમાં સમજવું. એમાં વીદ્યતા કરતાં ખાલેસ મન અને એકચીતે કીધેલી પવીત્ર કલામોની ચાલુ ચાલ વધારે અત્યંતની તેમજ અસરકારક છે. એજ કારણથી જ્યારે એક અનીતીવાન વિદ્વાન જોદાને પીછાનવાને કે કુદરતી ભેદ બરમો સમજવાને અશક્ત હોય છે, ત્યારે એક થોડી કેળવણીનો, પણ નેક ખસલતનો તથા પહરેજગારીનો અમલ કરનાર ધણી કુદરતના ખાવંદને પીછાનવાને શક્તીવાન થઈ શકે છે. જો એમ નહીં હોત તો કખીર તથા તેના જેવા ફુનીઆઈ કેળવણી વગરના ખીજ નેક પુરૂશો માટે જોદાઈ માર્ગે પોહચવાની આશાજ રહેતે નહીં.

વળી વારંવાર ખને છે કે એક વાક્યના શબ્દે શબ્દોના છુટા અર્થ જાણવા છતાં, વાક્યની મતલબ અથવા ખરી સમજ માલમ પડતી નથી. એનું કારણ શું ? કોઈએક લખાણના અથવા ભાષણના જુદા જુદા અર્થ ઉડાડવામાં આવે છે તેનું કારણ શું ? કારણ એજ કે જે અમુક શબ્દોથી લખનાર કે બોલનાર પોતાના મનનો ચોક્કસ વિચાર જણાવવા માગતો હોય તે વિચાર જાંચનારના મનમાં તેજ શબ્દો અને તેજ ગોઠવણીથી ઉભો થતો નથી. એનાં કારણ અનેક છે, જેમાં લખાણની ખાખત વીશેનું અજ્ઞાનપણું તથા મનશક્તીનો ફરક મુખ્ય છે. વાસતે ભાષા કઢી સમજ પડતી હોય તોપણ એક વીચાર સઘળામાં એકસરખો ઉપજે એ ખનવાજેગ નથી, અને એટલા માટે તે સર્વથી સમજી શકાય એમ પણ નથી.

જો ખંદગી ખરેખર સમજીને કરવી હોય તો પ્રથમ જોદાને સમજવાની શું અગત નથી ?

સમજીને ખાવા કેહેવું જેટલું ખરું છે તેટલુંજ સમજીને ખંદગી કરવા કેહેવું પણ છે. હરેક ચીજ ખાવા અગાઉ તેની ઉત્તપતી, તેના ગુણ હોય, તેમજ ખાધા પછી તેમાં થતા ફેરફાર તથા શરીર પર થતી અસર

વીશે પેહલાં પુખ્ત સમજ ધરાવ્યા વગર ખાતું નહીં એમ બોલવું જેટલું અકલને અનુસરવું છે તેટલું જ ખોટાની સેતાચર પકી સમજ સાથે કરવા કેહવાનું ગણાય. શરીરનો આધાર જેમ ખોરાક પર છે તેમ આત્માનો ખંદગી પર છે. પણ જો ખરાબ સમજ ધરાવ્યા પછીજ બેઠને જોઈતો ખોરાક પોહ્યાડવાની વાત કરવામાં આવે તો છતે ખોરાકે છુપે મરવા જેવી બેવકુફી કરતાં કંઈ ઓછું ગણાય નહીં. જે શબ્દોના વ્યયતા જોઈ અચોક્કસ અર્થની સમજ ધરાવ્યાથી ખંદગી સમજને કીધેલી કેહવાય તો એકું સમજ-વનારાઓને પ્રશ્ન કરીએ કે જેની ખંદગી કરવાની તેને પેહલે સમજવાની અથવા પીછાનવાની શું અગત નથી ? જે મૂળની સ્તુતી સમજીને કરવા કેહવામાં આવે છે તે મૂળની પકી સમજ વગર તેને વીશે કંઈ પણ ખંદગીરૂપે બોલવું તે તેમની તકરાર પ્રમાણુ ખીન સમજનો ખકખકારો જ હોય જો. ખોટા તે કોણ અને કેવા છે, તથા તે સાહેબની ઉત્તપવી ક્યાંથી, હસ્તી કેવી અને ચક્રી કેટલી—દુકમાં ખોટાની ખોટાઈ વીશે ખાતરી ભરેલી સમજ પેહલાં મળવી જોઈએ ; અને એવો મોજેજો દેખાડ્યા પછીજ સમજીને ખંદગી કરવાની તકરાર કંઈક વજન પામે. પણ દુક મનચક્રીનું માણસ—નીરદોશ ખ્યાં તેમજ નીરખળ છુટાં સર્વ એકસરખી રીતે—ખોટાને ખ્યાલ કરવાને ચક્રીવાન છે એકું સાબિત કરવાનું કામ સમજીને ખંદગી કરવાની હીમાયત કરનારાઓનું છે, કે જેમ કીધા અગાઉ સમજીને ખંદગી કરવાની તકરાર માત્ર ખાતરી ખકખકારો છે.

દુરગુણ અને દોશથી ભરેલું માણસ જ્યાંસુધી એવી માણસાઈ ખસલત ધરાવતું રહેશે ત્યાંસુધી તો યાક યજ્ઞાંનને પોતાના જાતી જ્ઞાન કે અનુભવથી પીછાનવાનું તેને માટે તદન અશક્ય છે. એવાં જ્ઞાન અથવા અનુભવની ગેરહાજરીમાં જે કોઈ ચક્રીનના ઉત્તમ સદગુણ મારફતે ખોટાની હસ્તી, મોટાઈ, વગેરે કણુલ રાખે છે તે માણસ નીરમળ એતેકાદના અન્યથા ખળે ખરી ખંદગીનો કાયદો મેળવી શકે. દીલની આતુર ખાહેશ, નીરદોશીત કરણી, નીરમળ ચક્રીન અને ચાલુ કોરોશ એ ખરી ખંદગીનું સ્વરૂપ અથવા લક્ષણ છે—એજ ખોટાને પીછાનવાનું ખરું સાધન છે. એવી સીકૃતવાલી ખંદગી, પછી તે મુગાં, બેહરા કે અકલહીણની હોય, તે ખરી ખંદગી છે, કે જે ખોટાની જનાખમાં કણુલ રહે એ માનવા જોગ છે.

અનંત અદુરમજ્જને પીછાનવાનો અંતવાન આદમી માટે
જે એકજ રસ્તો છે તે આ છે :—

અથ વહિરત અથ સ્વચ્છેત દરેસામ થવા
પધરિ થવા જમ્યામ હુમેમ્ થવા હુખમ.

(પચ્ચાને, હા ૧૦—૧૧—૧૨)

અર્થ—“સહથી સરસ અશોધએ કરીને, સહથી શોભેતી અશોધએ કરીને (એ અદુરમજ્જ !), તુને હમો જોઈએ, તારી આસપાસ જઈએ, (તારી) હંમેશની દોસ્તીને પાડોચીએ.”

અણુદીઠ, અનંત, નીરાકાર, નહીં વર્ણવી શકાય અને નહીં સમજાય એવા પેદા કરનાર સાહેબને પીછાનવાનો માત્ર જે એકજ રસ્તો ફુની-આંની શરૂઆતથી તે આજ સુધી યદ્ય ગયલા ફાનાવો તથા ફીલસુફેએ કષ્ટલ રાખેલો છે તે જગઆશકાર ધેગમ્પર અશો જરયોસ્તે ઉપર ટાંકેલાં પવીત્ર કલામો મારફતે અસરકારક રીતે જાહેર કીધેલો છે તેજ છે. “અશોધ” એક નાનો શબ્દ છે, પણ અર્થમાં એટલો ખાહલો છે કે એક પુસ્તક ભરી લખાણુ પણ આછું પડે. એ અશોધને પુખ્ત રીતે સમજવા સીવાય જરયોસ્તી દીનતું ખરું લક્ષણુ ખરાખર સમજાય નહીં. જેણે એ નાનકડા પણ હડાં અર્થથી ભરેલા શબ્દપર લાંબો વીચાર કીધો નહીં હશે તેના ખ્યાલમાં એના અર્થનો અતી ખાહલો વીસ્તાર હોતરશે પણ નહીં. શરીરની સફાઈ, મનની પવીત્રાઈ, અંતઃકરણની શુદ્ધી—કે જે માણસ જાત માટે અત્યંત અગતતું પણ અત્યંત કઠણ કામ છે—તે અશોધનો એક ભાગ છે. “અશોમ વોહુ” જરયોસ્તી ધર્મના પાયા સરખી છે, અને તે જાણુ અશોધનું ઢુંકું, અસરકારક, ખંદગીરૂપ વર્ણન છે. જે સર્વ શક્તીવાન સાહેબની એક મોટી સીફત “અશો” છે, જે પોતે અશોધનો સાહેબ છે, તે અશોધ વીના ખોદાને પીછાનવાનો ખીજો રસ્તોજ નથી. જો ખોદાને કોઈપણ રીતે “સમજી શકાય” તો તે માત્ર મનની પવીત્રાઈ, દીલની બલાઈ, અને કરણીની સફાઈથીજ. મનની શક્તી કરતાં એવી નેક ખસલત, એવી પવીત્ર કરણી, એવી મનની સ્વછતાથીજ તે ગુરમંદ સાહેબનું કંઈક જ્ઞાન માણસને થાય. એ ઉપરથી સેહલથી સમજશે કે અશોધ માણસને માટે કેટલી ખધી જરૂરની છે, અને એજ ઉપરથી અશોમ વોહુની ખંદગી કેવી બેકામતી છે તે પણ હર કોઈ વીચારવંત જરયોસ્તીને સેહલથી જણાશે.

“અશેમ” ની દુકી ખંદગી સંસારી માણસની
આખી હંદગી માટે પુરતી છે.

“અશેમ વોહુ” ના પાક કલામોમાં સમાયલી અશોધનો વીસ્તાર કેટલો ખોલ્યો છે તેમજ તે ઉપર અમલ કરવાનું કામ કેટલું ખીકટ છે તે વીશે માત્ર જેઓએ લાંબો વીચાર કીધો હશે તેઓ આ મત સાથે એકમલતા થશે કે સંસારી મનુષ્યની—અને તેટલા માટે માણસ જાતના ઘણા મોટા ભાગની—આખી હંદગી “અશેમ” માંહેલા નીચમ પ્રમાણે ચાલવા માટે દુકી છે. અશેમનું જ્ઞાન મેળવવું એ પોતાની જાતને નીરમળ કરવાનું જ્ઞાન મેળવવા ખરાખર છે. અને જેણે પોતાની દેહ શુદ્ધિ તથા અંતઃકરણ સ્વચ્છ કીધું, તેણે ખોદાને પીછાનવાનો માર્ગ મોકલ્યો કીધેલો જાણવો. “અશેમ” ના કલામની ચાલુ ચાલ અને તે પ્રમાણે ચાલવાની ખંતી કોશેશ એ ખોદાઈ માર્ગે ચાલવાની શરૂઆત છે. મનની પવીત્રાઈથી નીપજવું અંતરજ્ઞાન મનની શક્તિ અથવા જાતી છુદ્ધી કરતાં ઘણું ચઢીયાતું છે, અને એ અંતર પ્રકાશથીજ માણસ જગત તથા જગત કર્ત્તાની ખરી સમજ મેળવી શકે. “અશેમ વોહુ” ની નાની ખંદગી જાણે સરવે સદશુણોનો બેકીમતી અરક છે—સંસારી માણસ માટે જાણે આખેહૈયાત છે. એ ઉપરથી દરેક વીચારવંત જરથોસ્તી જાણે શકશે કે “અશેમ” સરવેથી પેહલી ખંદગી તરીકે કાંચ મુકાઈ છે; અશોધની ચાલ સર્વથી પેહલે તેમજ છેલે કાંચ અગત્યની વીચારવામાં આવી છે; દરેક ખંદગીના તે એક ભાગ જેવી કાંચ માલમ પડે છે, તથા થોડે થોડે અંતરે અને એકથી વધારેવાર ધ્યાનથી પઢવાની ખાસ અગત દેખાડેલી કાંચ જોવામાં આવે છે.

અશેમ વોહુની સમજ આપવાની આ ઠેકાણે મકસદ નથી. પણ ઉપલો ઇસારો કરવાની મતલબ એજ કે અશોધ સીવાય ખોદાને પીછાનવાનો માણસ જાત માટે ખીજે રસ્તો નથી. અશોધથીજ અંતરજ્ઞાન ખીલી નીકળે છે, અને એ ખીત્તરનાં પ્રકાશની મદદથી કુદરતી બેઠનો પરદો ખુલો થતો જાય છે. જન્મ પછી માણસ માટે ઉત્તમ ચીજ પવીત્રાઈ છે એવું જે જરથોસ્તી ધર્મ શીખવે છે તે, ખીજ ખોલોમાં, “અશેમ વોહુ” પ્રમાણે હમિશ અમલ કરવાની અગત દેખાડે છે. એ રીતે જોતાં સંસારી માયામાં લપેટાયલાં મનુષ્ય માટે “અશેમ વોહુ” ની પ્રથમ ખંદગી જો તે ખરાખર સહમજવામાં આવે તો આખી હંદગી માટે પુરતી

થઈ પડે. એ અશોધ એક યા ખીજ રૂપમાં જરયોસ્તી ધર્મમાં એક નાકેથી ખીજે સુધી પસરેલી માલમ પડશે. પણ માણસને જેટલી એ અગત્યની છે એટલી અમલ કરવી મુશ્કેલ છે. કારણ કે “અશ” નો માર્ગ અખત્યાર કરવા સારુ દુનીઆની મોજમજાહ અને લાલચની સામે થવાની જરૂર છે, અને તેટલાં માટે મનને મારવાની પણ જરૂર છે. મનને કાજમાં રાખવા તેમજ સ્વચ્છ કરવા માટે પારસીઓ માટે માંઘવાણી કરતાં ખીજું કોઈ વધારે અસરકારક સાધન નથી. અવસ્તાના કલામની એક ચીતની યાદથી, તે ગંભીરપણે ચાલુ પઢવાથી, અને દરેક જોગવાઈએ તે ઉપર મનન કરવાથી, એટલે ધ્યાનથી તેના વીચારમાં મરાચલ થવાથી, મનના જુસ્સા શાંત થતા જવા સાથે મનપરનો કાજ વધતો જાય છે, અને મનની પવીત્રાઈ પણ ખીલતી જાય છે. એ રીતે ખંતીપણે કોરોશ કરવાથીજ માણસ અશોધ અખત્યાર કરવાની આશા રાખી શકે.

ખરી ખંદગીનો તરીકો.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ, અશોધની મારફત સીવાય ખોદાનું જ્ઞાન મેળવવું માણસ માટે અશક્ય છે: અને અશોધ મેળવવા માટે મનને દુનીઆઈ એશઆરામથી મોકલું રાખવાને તેમજ પાંચે ઈંદ્રીઓને કાજમાં રાખવાને શક્તીવાન થવું જોઈએ. શરીરને મજાહ મળે અને મન રીજવાય એવી અનેક લાલચ તથા યુક્તી અશોધ મેળવવાની ખાહુશ રાખનારે હમેશાની તજવી જોઈએ. ખંદગીને નામે મનને તથા તનને રીજવવું એ ખંદગી કરતાં મજાહ વધારે છે. એકાંત, એકચીતની, ગંભીર ખંદગી એ ખરી ખંદગી, સર્વથી ઉત્તમ ખંદગી છે. કોઈ પણ પ્રસીદ્ધ પેગમ્બર કે અપ્રસીદ્ધ માહાત્મા વાજાંવજનતરથી અથવા ગાન-તાનથી ઇશ્વરજ્ઞાન મેળવવા શક્તીવાન થયા હોય એવું આજ સુધી જણાયલું નથી. જો ગાયનના રાગડામાં કે ગરબાના તાપડામાં કંઈ ખંદગી જેવું ખરેખર હોત તો ગાયનકારો પેગમ્બરો દરજ્જે પોહતી જતે, તેમજ કોઈ મમદુમીયાં ગવૈયો તખલાની ઠોક લેતાં આપોઆપ પીરાનપીર થઈ જતે. પણ એમ નથી તેવીશો વધારે જણાવવાની કંઈ અગત્ય નથી. શારીરિક ઈંદ્રીઓને ખુશ લાગે એવાં ગાન-તાન કે રંગ-રાગને “ખોદાઈ” ગણવું એ માત્ર ઊંડું અજ્ઞાનપણું છે; એવાં ગાવા ખજવવાને ‘આકાશી’ સમજવવું એ પવીત્રાઈ-બ્રહ્મ કામ છે. પણ આ શું બેહુદી વાત નથી કે નીરમળ

પાકીજગી તથા ખોદાઈ જ્ઞાનથી ભરેલા અવસ્તા-ઓ-જંદને જેઓ આસ્માની અથવા મીનોઈ ઉત્તપંતીના ગણવાની સમજ કે યકીન ધરાવતા નથી તેઓજ મનુષ્યના કઠોર રાગડાને કે વજંતરનાં ખેસુર ભેષુરાંને “ખોદાઈ” સમજવવાની ફોકટ કોશશ કરે છે? ખ્રીસ્તીઓમાં તેમના પેગમ્બરની ખુદ પોતાની રચેલી ખંદગી અથવા ભણુતર જેવું કંઈ નહીં હોવાથી (હોય તો તેની હસ્તી રહેલી કે વપરાસ થતો જણાતો નથી) તેમનો સઘળો આધાર ધર્મગુરુઓની વીદ્વતા તથા વાજની પેટી ઉપર જઈ પડ્યો છે. એમ હોવાથી ધર્મગુરુઓના તથા વખતના ખદલાવા સાથે ખંદગીની ખાખત તથા ઢપ પણ વધતી ઓછી ખદલાતી રહે છે; અને હજારો ખ્રીસ્તીઓ, વજંતરના ગમે એવાં ખંચાણ છતાં, એવી પેગમ્બરી મતા વગરની ખંદગી કરવાની દરકાર કે ઈચ્છા ધરાવતા નથી. ઊંચી ખનાવટના વજંતરોના સરોદે ખ્રીસ્તી પ્રજામાં કોઈ અમત્કારીક શક્તીનો મહાત્મા હજી ઉત્પન્ન કીધેલો જણાયો નથી, કે નથી તેથી કુદરતી ભેદ ભરમોનું જ્ઞાન મલેલું જણાયું. એથી ઉલટું, દેશેદેશના ખ્રીસ્તીઓમાં હજારો લોક તહરેવાર અનીતીના તંથા ખીજાં પાપી કરમોમાં ખુડેલાં માલમ પડે છે, તથા કમ્યુનીસ્ટ, નીહીલીસ્ટ, સોશીયલીસ્ટ અને ફેનીયનો જેવા અધર્મી વર્ગો હજા થતા જાય છે. ખ્રીસ્તી લોકોનો એક ભાગ “વાજની પેટી” ઉપરથી કુદરતી રીતે આગલ વધી પડ્યમ અને છમછમીઆં સાથે સરઘસ કહાડવાના ખેલ ઉપર ઉતરી પડ્યો છે. મોઢેથી મુક્તી પામનાર એ ઢોંગી પંથના રાગડા, જેમ લાંડન “ટાઈમ્સ” કહે છે તેમ, આ જમાનાનું ધર્મનું એક “અન્તયખ જેવું જંગલી રૂપ” માત્ર છે; અને તેઓના નાચ-રંગને વાજખી રીતે “અર્ધ-જંગલી” નું વિશેષણ મળ્યું છે. આટલું જાણ્યા પછી “વાજની પેટી” માંથી ખોદાને મેળવવાની આશા રાખનાર અથવા ગાઈ-ખજવી ‘ખંદગી’ કરવાની હીમાયત કરનાર ગણુતરીના પારસીઓ ધર્મનાં એવાં “અન્તયખ જેવાં જંગલી રૂપ” ઉપર ઉતરી પડી પોતાને “અર્ધ-જંગલી” માં નહીં ખપાવશે એવી આશા રાખીશું. વલી આપણે જોઈએ છીએ કે ખ્રીસ્તી વીદ્વાનોનો એક સારો ભાગ ખાઈખલ કરતાં ખીજા અસલી ધરમોની શીલસુશી અને ખંદગીના ભેદી કલામો તરફ વધારે ઢળતો રહે છે. ખાઈખલમાં ખંદગી કે ખોદાઈ જ્ઞાન મળે એવી શીલસુશી કરતાં ઈસુ ખ્રીસ્ટ (કાઈસ્ટ) ની જંદગીનો હેવાલ,

ધણુંકરી વારતા તથા કથા રૂપે, તેના ચેલાઓએ આપેલો છે: તેના જુના અને નવા “કુરાર” નામે ઓળખાતા વીભાગો અકેકથી કેવા જુદા અને કેવા ઉલટા છે તે જાણીતી વાત છે. તોપણ એ સઘલાં ઉલટાઉલટી ફરમાનો અને કાઠરડે કીધેલા કેહવાતા ચમત્કારોની તેના શાગેરદોએ લખેલી વાતોને સુધરેલી ખ્રીસ્તી પ્રજા “ઈશ્વરી શબ્દ” (The Word of God) અથવા આકાશવાણી ગણી માન આપે છે, તેમના મજબુત યકીનના જોરે છે, કે જે નીરમળ યકીનનો સદયુજી ઘણાક સુધરેલામાં ખપાવનાર પારસીઓ માટે ખાસ નકલ કરવા જોગ છે. ખ્રીસ્તી ધર્મયુગ્મોની સઘલી વીદ્વતા છતાં, કરોડો રૂપીઆના ખરચે ધરમની સમજ આપવાનું ચાલુ છતાં, તેમજ વજંતર ઉપરના ગીતોના સઘલાં ખેંચાણુ છતાં, જ્યારે એવું અસંતોશકારક પરીણામ નીપજતું જોવામાં આવે છે, ત્યારે જોદાની સેતાયશ માટે વાજાના રાગ કેટલા નીરઉપયોગી છે, નીતીમાન ચાલચલણુ અને પવીત્રાઈના અમલ માટે વેહેવારૂ ભાષામાં ટુંક શક્તીનાં સાધારણુ આદમીની જોડેલી ખંદગી કેટલી નકામી અને અસર વીનાની થઈ પડે છે, તથા ઈશ્વરજ્ઞાન માટે તે માત્ર કચરાને તોલની કડે છે, તે સેહજ વીચાર કરતાં ખુલું માલમ પડશે. વંજતરના રાગ મારફતે આત્માનું જ્ઞાન કે મનની પવીત્રાઈ મળતીજ નથી. હવે હીંદુઓ તરફ નજર કરીએ. જેમ “મણુકા” અથવા રંગીત દસ મારફતે રમતીઆલ ખચાંને અથવા કમઅકલ શીખાઉને આંકડાંનું શરૂઆતનું જ્ઞાન આપવાનું કોઈવખત વાજખી વીચારમાં આવે છે, તેમ હલકી મનશક્તીના અથવા હલકી વર્ણનાઓ માટે ગરખા કે નાચ, તેમજ પથરની પુંજ હીંદુ જ્ઞાનીઓએ અંધખેસતી ધારી હોય; પણ તેઓ પોતે તો સાચાં ઈશ્વરજ્ઞાન માટે વનવાસ લઈને—કાનમાં પુમડાં જોસીને તથા આંખ મીંચીને—વેદ મંત્રોનાં ધ્યાનમાં રાત કે દીવસ મચ્યા રહે છે. મુસલમાની ધર્મ વજંતર અથવા ગાયનને જોદાની ખંદગી માટે હરામ ગણુ છે એટલુંજ નહીં, પણ તેથી જોદાને અપમાન પોહચવા સરખું પણ ગણુ છે. જરથોસ્તીઓનાં અમલ વતન ધરાન દેશના દાનાવો દુનીઆની શરૂઆતથીજ ખંદગી સરખા ગંભીર અવસરે વજંતર કે ગાલું ખજવલું નારવા ગણુતા આંચ્યા છે; અને તેથીજ ખડે પગે, એકચીતે, પુર ગંભીરાઈ સાથે કીધેલી યજ્ઞદાંનની સેતાયશનેજ વાજખીપણુ તેઓ ખંદગી સમજતા તથા સમજવતા આંચ્યા છે. ગયોમરદ, હોશંગ, જમશેદ,

કચ્છશરો, લોહરાસ્પ, વગેરે જરયોસ્ત સાહેબની આગમમના ખોદાને પોહાંએલા નામાંકીત નરોનો ખંદગીનો તરીકો જુઓ. વળી ખોદા તરફની પુર મેહરખાની તથા અદ્ભુત શક્તીની ખસેસ ધરાવનાર પેગમ્બરો તરફ જુઓ. એવા મહાત્મા નરો પણ, ખોદા તરફની સઘલી ખસેસ છતાં, પહાડી ગુફાઓમાં એકાંત રહી શાંત મને, એકચીતે યજ્ઞ-દાંની યાદમાં વરસો સુધી મશગુલ રહયાથીજ તે સાહેબને પીછાનવાને શક્તીવાન થયલા ધર્મપુસ્તક તેમજ ઇતીહાસ એકસરખી રીતે જણાવે છે. ખુદ જરયોસ્ત સાહેબનો દાખલો આપણુ જરયોસ્તીઓ માટે પુરતો છે. એજમતી માંથવાણીની હરદમ યાદની જરૂર તથા અરોઈ ઉપર અમલ કરવાની માણસજાતને માટે અગત નહીં હોતે તો જર-યોસ્ત સાહેબ પોતે દાખલો આપી દરેક મજદયસ્નાન ઉપર ફરજ નાખતે નહીં. અવસ્તાના દરેક ભાગમાં માંથવાણીની જે વખાણુ જોવામાં આવે છે, તથા ખંદગી માટે પવીત્ર અવસ્તા કલામોની સરસાઈ દેખાડવામાં આવેલી છે તે આવો મહાગુરૂ અને હરવેસ્પઆગાહ પેગમ્બર વગર કારણુ કરેજ નહીં, એમ વીચારણું ખેંધમાની ભરેલુંજ નહીં પણ ખેંચકલી પણ ઠડે છે. ખંદગી તરીકે માંથવાણીના એજ-પણાંની ખુદ ધર્મ પુસ્તકમાંજ અંદરની ગવાહી (internal evidence) મળે છે તે એટલી મજબુત છે કે જે કોઈ પોતાને જરયોસ્તી ગણુ તેની તે કબુલ રાખવાની ફરજ થઈ પડે છે. પેટુલાં પાનાપર યજ્ઞશને, વંદીદાદ, તથા હારમજદ યશતમાંથી ટાંકેલાં ફરમાન ઉપરાંત ઠેકાણુ ઠેકાણુ માંથ-વાણી પઢતા રહેવાની તાકીદ કીધેલી દેખાશે. એજ ખુલું સાબેત કરે છે કે જરયોસ્તીઓ માટે માંથવાણીનાજ કલામો ખંદગી માટે લાયક ઠઠાવવામાં આવેલા છે.

ધર્મફરમાન માટે ધર્મપુસ્તકની નહીં તો શાની શાહદત

કબુલ રાખવા લાયક હોય ?

ધર્મસંખંધી ખાખતોનો ફડચો ધર્મપુસ્તકને આધારે કરવાનો વાજખી નીયમ દરેક ધર્મવાળામાં એકસરખી રીતે માલમ પડે છે. પણ એ જાણીતો અકલપસંદ નીયમ પોતાનોજ ‘કક્કો’ ખરો ખતા-વવાની અણુઘટતી કોશોરા કરનાર કેટલાક પારસી ભાઈઓને હાલ માફક આવ્યો નથી. એનું કારણુ દુર શોધવા જણું પડે એમ નથી— તે એ કે અવસ્તા કલામ મારફતેજ ખંદગી કરવાનું ધર્મફરમાન ખોલું મળે છે તે તેમની સામે જાય છે. હાલ ઉઠાવેલી ખંદગીની તકરારની આગ-મચ ધર્મસંખંધી બીજી તકરારો વેળા જરૂર નહીં એવી ખાખતોને માટે પણ ધર્મફરમાન દેખાડવાની હઠીલાઈ ભરી માગણી ચોકસ ઠેકાણુથી કર-વામાં આવતી હતી ; પણ હવે આ ખંદગીના સવાલમાં જ્યારે ધર્મ ફર-માન, વીરૂધ વીચારના ચોડાક સાહેબોના “ ટાંટીયાજ કાપી નાખે ” એવાં

મજ્જિમ પાલમ પડ્યાં છે ત્યારે, નાચારી અથવા નાસીપાસીથી, ધર્મ-પુસ્તકને વજન નહીં આપવા જેવી અક્ષયથી ઉલટી તકરાર કરવાને તેમને ફરજ પડેલી દેખાય છે. પણ એ ભાઈઓને આપણે સવાલ કરીએ કે ધર્મસંખ્યા ખાખતો માટે ધર્મપુસ્તકની સત્તા જો કણ્ણલ રાખવામાં નહીં આવે તો શું પકવાન-પુસ્તકની શાહદત તેઓ માંગે છે ? સખુન-પરવરી અથવા મનનાં ફાટા કરતાં અંતઃકરણનું પ્રમાણીકપણું સચાઈ શોધવા માટે જરૂરનું છે. કોઈપણ કાયદો—પછી તે રાજદવારી, સંસારી કે ધર્મસંખ્યા હોય—તે જ્યાં સુધી કાયદો છે ત્યાં સુધી તેની સત્તા અખંડ એટલે આખી રહેવી જોઈએ, અને રહે છે. જ્યારે કાયદાનો એક ભાગ પોતાને ગમે, અથવા પોતાના વીચારને અનુસરતો આવે, ત્યારે કાયદાની સત્તા સ્વીકારવી, અને વલી તેનો ખીજે ભાગ પોતાની મરજી માફકનો નહીં માલમ પડે ત્યારે તેની સત્તા નાકણ્ણલ કરવી—એ નીયમ અને સત્તા ખંનેનો સમુગો ભંગ કરવા ખરાખર છે. પા, અરધી યા પોણી સત્તા તે ખરેખર સત્તા ગણાયજ નહીં—એવી ભાંગીતુટી સત્તા, એવો ઠીલો કખજો, એવો અસર વીનાનો અંકુશ, વગર, ઉપયોગનો અને વગર કાયદાનો છે. જેમ રાજદવારી ખાખદમાં કાયદો મરજી માફક વળે નહીં એવો સખત રાખવાથી તે પુર્ણ અને સર્વોપરી સત્તા ધરાવી શકે છે, તેજ કાનુન ધર્મની સત્તાના ખાખમાં પણ ખરો છે. ધર્મપુસ્તકની સત્તા કોઈપણ કારણે રદ કીધી તો ધર્મ પોતે સેહજવારમાં રદ થઈ જશે. ધર્મ-પુસ્તકની સર્વમાન્ય સત્તા વગર નીતી-અનીતી, નેકી-ખદી, પવીત્રાઈ-અપવીત્રાઈ, એ સઘળાંનો પાયોજ ક્યાં રહે ? એથી પણ આગળ વધી પુછીએ કે મીનો પેદાયશની ઉત્તપતી અને તેના મીનો પેદા કરનારની હસ્તી, ઈં, માનવાનો માર્ગજ કીયો ? સવાખ અને પાપના વીચાર તથા નીયમ જુદા જુદા ધર્મમાં જુદા જુદા હોય છે. ધર્મ પુસ્તકની સત્તા વગર મુસલમાન હુક્કર ખાવાનું દોજખીપણું, હીંદુ ગાય કાપવાનું અધમપણું, ખ્રીસ્તી અનેક પાયડીનું પાખીપણું, શા આધારે કણ્ણલ રાખી શકે ? ‘ નસો ’ પાણીમાં આમેજ કરવો અથવા આતશમાં ખાળવો એ એક જર-થોસ્તીની નજરે મોટું ગુનાહભર્યું કામ છે, જ્યારે ખીજા ધર્મવાળાને તેમાં કંઈજ અપવીત્રપણું કે પાપ જેવું દેખાય નહીં. મન અને તન ખંનેની પવીત્રાઈ સાચવવાના, સફાઈ વધારવાના, તથા સુખશાંતી જલવવાના જરથોસ્તી ધર્મના કાનુનો જેવા કાયદાકારક અને સંપુર્ણ ખીજા ધર્મમાં નથી. મુડદાને દાટવા કે ખાળવાની શીલસુશીભરી મનાઈ ; હરેક જતના નસા તથા ગલીચીથી દુર રહેવાની તથા તેના સંખંધમાં આવ્યા પછી પવીત્ર થવાની તાકીદ ; દસ્તાનવાલી સ્ત્રીને તદન એહલાયદી જગાએ રાખવાની ઉતમ તરતીખ, તથા તે વખતે તેને નહીં અડકવાના તેમજ કોઈપણ પ્રકારના સંખંધથી પહરેજ રહેવાનાં ગુણુગારાં ફરમાન ; જમીન, પાણી, કે આતશને આહુદ નહીં કરવાનાં સુખશાંતી વધારનાર કાનુનો—એ સરવે જરથોસ્તી ધર્મની ઉંચી અને ખાસ પવીત્રાઈ છે, કે જેમાં એ સર્વથી પુરાતન ધર્મની ખીજા ધર્મો ઉપરની ઘણીક સરસાઈમાંની એક સર-

સાધ છે. એજ પ્રમાણે દેખીતી કે અણુદીઠ, ખંને અપવીત્રાઈ દુર કરવાનો જરથોસ્તી ધર્મે એક સેડેલો પણ ખેડીમતી ઇલાજ કરમાવેલો છે, કે જે “નીરંગ” અથવા “તરા” ને નામે હાલ ઝોળખાય છે. નીરંગ એ જરથોસ્તી-પવીત્રાઈ સાચવવાની ખાસ દવા છે, કે જે આપણા પીત્રાઈ સરખા હીંદુ આર્યોમાં પણ એક યા ખીજે રૂપે હજી વપરાતી રહેલી છે. શરીરની અને વસ્તુઓમાંની દેખીતી ગલીચી કે અપવીત્રાઈ દુર કરવાનો ફક્ત એમાં શુણ છે એમ નથી, પણ અણુદીઠ તરેહવાર જાતની અપવીત્રાઈ તેમજ પુરી રૂઢી શક્તીઓ અથવા “દરજે” ના હુમલા સામે નીરંગ એક અસરકારક તાવીજ જેવો છે. ભુત કે ડાકણ, મૈયદ કે પીરને નામે ઝોળખાતી એદરમંદી ખસલતની પુરી શક્તીઓ (elementals) નીરંગની પ્રતાપી અસરથી નાહાસી જાય છે અને લાઈલાજ થઈ પડે છે તે જાણીતી વાત છે; અને વલી એટલીજ જાણીતી આ વાત પણ છે કે પારકાંતી જાંઘગી ઉપર જીવનાર—vampire જેવી—સોહીચુસુ પુરી શક્તીઓ માત્ર એવાં માણસોનાંજ “દીલમાં આવે છે” કે જેઓ પોતાની ખેવકુશી કે ખેઈમાનીથી નીરંગ નહીં લેનાર, અથવા તો “માતા” કે “પીર” તરફની મનાઈને લીધે ફરજયાત નહીં લેનાર નખલાં મનનાં માણસો હોય છે. પણ એ ઉપર વધારે ખોલાસાથી લખવાની આ જગા નથી. જરથોસ્તી પવીત્રાઈ અને સુખશાંતીના કાનુનો પ્રમાણે જે માણસ વત્ત અમલ કરે તો હુનીઆમાંથી અરધાં અરધ હુખ દરદો નાશ પામે, ગલીચી અને માંદગી નીકલી જાય, અને ગામડાંઓની સુખશાંતી જાળવવાના (village sanitation) ફરજયાત કાયદા કરવાની જરૂર રહે નહીં. પાકીજગી અને તંદરોસ્તીના નીચમો ધર્મની સર્વમાન્ય સતાથી જેવી સંપુરણ રીતે અમલમાં મેલાય તેના અરધે ભાગે પણ રાજદવારી ધારાની ધાકથી થાય નહીં. ઉપર દેખાડ્યા પ્રમાણે ધર્મપુસ્તકની સતાથીજ નીતી અનીતી, પાપ પુણ્યનું, તોલ થાય છે—દુકમાં ધર્મ-અધર્મનો સઘળો આધાર ધર્મપુસ્તક ઉપરજ વાજખીરીતે લટકેલો છે. એમ છે ત્યારે ધર્મના ફરમાન માટે ધર્મપોથીની શાહદત નહીં તો ખીજી શાની કણલ રાખવાએગ ગણાય ?

ભણતરોના મતલબી વીભાગ.

જરથોસ્તીનો એલકાખ ધરાવનાર કેટલાક પારસીઓ “ધર્મ સુધારા” ને નામે પોતાના હમદીનોને ડામાડોલ કરવાને તરેહવાર ચુકતીઓ કરે છે. વગર ચકીનના તેમજ નાફરમાન પોતે હોવાથી, કદાચ ખુદરતી રીતે, ધરમી જરથોસ્તીઓને હરેક વાતે શકમંદ કરી પોતાની સંક્રમા લેવાની કોશિશ કરતા રહે છે—કે જેમ દારૂ, અશ્રીમ, વગેરે ચીજોના વ્યસનીઓ નીરદોશોને પોતાની સંક્રમાં લેવાને હમેશાં લલચાવે છે. એવાઓને જે કોઈ ફરમાન ગળે ઉતરતું નથી તો તેની સામે કમર કસવા અને તેને ખજ લાવનારા સામે ઘોઘાટ મચાવવા નીકળે છે. વળી તેઓ આ એક શકભરી ચુકતી લગાવે છે. થોડાંક ભણતરને જરથોસ્ત સાહેબનાં જમા-

નાના ડરાવીને, ખીજાં ચોડાંકને તેની પાછળનાં ઝોળખાવીને, અને વળી ચોડાંકને તેથી પણ પાછળનાં વધતાં ઝોળાં ગણાવીને, તેમની કીંમતનો પોતાને મનગમતો સટો કરે છે. એક વખત ગાથા અમુલ્ય થઈ પડે છે, તો ખીજી વખત તેમાંનાં ફરમાન—જેવાંકે, માંધવાણીની પુખી તથા અગતનાં—પાણીને મુલનાં થઈ જાય છે. પોતાની મતલબ સરે એવું હોય તો “પાછળ” નાં ભણતરોની શાહદત તેઓ ટાંકે છે, અને ટાંકીનેજ રહેતા નથી, પણ ધર્મ-સુસ્ત જરથોસ્તીઓ ઉપર ધર્મ ફરમાનથી ઉલટા ચાલવાનો આરોપ મુકવાને પણ અચકાતા નથી! જ્યારે એક હાથપર “પાછળ” નાં જણાવી ઘણાંક ઉત્તમ ભણતરોને અને એટલું ઓછું વજન આપવાની તેઓ ફેકટ કોશેશ કરે છે, ત્યારે, ખીજા હાથ ઉપર, તે ભણતરોથી હજારો વરસ પાછળનાં—એક હમણાંનાં—ખીનસતાધારી, દમ વગરના લખાણને “ખંદગી” હોકી ખેસાડવાની ખાડી જેટલુંમત ખેંચતા નજર આવે છે. એવું તેમનું શક ભર્યું ધર્માન છે, એવું તેમનું અન્તયખ જેવું તર્કશાસ્ત્ર છે, અને રખર માફક વધઘટ થાય એવું “ધ્રુવેસટીક” તેમનું અંતઃકરણ છે! એ જોયા પછી દીનસુસ્ત પારસીઓ “ધરમ સુધારા” ની વાતને ગણકારે નહીં તેમાં શું કંઈ નવાઈ જેવું છે ?

“ખાજંદ” શું જંદ અવસ્તાનો એક અંગત ભાગ નથી ?

ધર્મને લગતી ધણીક તકરાર વેળા ફેટલાક પારસી ‘અભ્યાસી’ ભાઈઓ “અવસ્તા-ઓ-જંદ” ની ભાષાના વીભાગ તથા જમાના ડરાવે છે, કે જે ઘણુંકરી યુરોપીયન વીદવાનોના તરત વેળાના, ખદલાંતાં મતના પ્રતીખીખ જેવા અથવા પડઘાડપી હોય છે. ભાષાશાસ્ત્ર એ આ સદીની એક વીદ્યા ગણવામાં આવે છે, કે જે અસલી મરણ પામેલી ભાષાઓ ઉપર અજવાણું પાડવાનું સાધન લેખાય છે, અને એમ જોતાં તેમાં વાંધો ઉઠાવવાજોગ કંઈ નથી. પણ જ્યારે કોઈ અભ્યાસીમાં જમાનાની ધુળ તળે દટાયેલા શબ્દોના અર્થ તથા ઉત્તપત્તીની શોધ માટે જોઈતી કાપેલીઅત તથા જ્ઞાન પુરતું નહીં તો જોઈએ એટલું પણ હોતું નથી, ત્યારે ખોલાસાડપી અજવાળાંને ખદલે શુભવણુડપી અંધકાર નીપજે તેમાં નવાઈ નથી. જે અભ્યાસી ભાઈઓ તથા ખીજા સાહેબો “અવસ્તા ભાષા” નાં વીભાગ કરે છે અને જમાના ડરાવે છે તેઓ જાણતા હોવા જોઈએ કે એ વીભાગ તથા વખત આજનાં ભાષાશાસ્ત્રની અટકળ ઉપર મુખ્ય આધાર રાખે છે. આ હેઠાણુ એ વીશય ઉપર ઉતરવાનું જેમ અને એવું નથી તેમ અગત પણ નથી. પણ જે સાહેબો જંદ અવસ્તાના જુદા જુદા ડરાવેલા જમાના તથા વીભાગ વગર શકે કણલ રાખતા હોય તેઓ ઉપર આટલી ખીના સામેત કરવાનું આવી પડે છે કે : (૧) “અવસ્તા ભાષા” ની જન્મભુમી કઈ ? (ધરાનવેજ ખોલ્યાથી ખોલાસો અપાયલો સમજવો નહીં—વાત ખંધી ચોકસ જોઈશે!) (૨) તે કીયા જમાનામાં પ્રથમ ખોલાવા માંડી અને કીયા જમાનામાં વપરાતી ખંધ પડી ? (૩) એવું કંઈ કારણ હોય તો તે. (૪) કઈ પ્રજાથી ખોલાતી

હતી (આર્ય અથવા એરીયન કેહવાથી કંઈ વળશે નહીં !) અને તેની સામેતી શું ? (૫) જે દેશ અને પ્રજામાં અવસ્તા ભાષા ખોલાતી હતી તે દેશના આખા વીસ્તાર ઉપર અને આખી પ્રજાથી શું તે ખોલાતી હતી ? (૬) અથવા થોડાક વીસ્તારપર અને ચોકસ પરગણાના લોકની તે સ્વભાષા હતી ? (૭) અને તેનાં કારણ શું ? એજ સવાલો જૅંદ, પાજૅંદ તથા પેહલવીને માટે પણ સમજવા. એ ઉપરાંત એક અગતનો સવાલ રહી જવો નહીં જોઈએ—તે એકે અવસ્તા ભાષાની અગાઉ કોઈ ખીજી ભાષા હાજર હતી કે નહીં ? હોય તો તે કઈ ? વળી અસલ ધરાનની “અવસ્તા ભાષા” વેહેવારી કે ધર્મ ભાષા હતી—કે ખેલ ? એ સઘલા સવાલોનો કંઈ ખાતરીભરેલો ખોલાસો દાખલા દલીલો સાથે અપાય નહીં ત્યાંસુધી વધતી ઝોછી તરક ઉપરજ જુદા જુદા જમાનામાં તથા જુદી જુદી ભાષામાં અવસ્તા-ઝો-જૅંદ ખનેલા છે એવું સમજાવવું અર્થ વીનાનું તથા ફોકટ છે. અવસ્તા, જૅંદ અને પાજૅંદ, એ દરેક વચે જે કંઈ જુદાપણું દેખાય તે કરતાં તેઓ વચે ઘણુંજ મોટું મળતાપણું છે, અને તે એટલું ખંધું કે આજ સુધી એ સર્વ સામટી રીતે એકજ ભાષા તરીકે ઝોલાખાતી આવેલી છે, અને તે તદન વાજખી છે. પાજૅંદને જૅંદની એક શાખા સામેત કરવામાં આવે તો તે ઉપરથી માન એજ પુરવાર થશે કે તે કોઈ જુદી અથવા તદન પારકી ભાષા નથી પણ જૅંદનોજ એક ભાગ, એક અંગ છે. ખુદ “પાજૅંદ” નામજ એની સામેતી આપે છે. પાજૅંદને જૅંદની શાખા ગણા કે પાછળની ઉત્પત્તી કહો તોપણ તે જૅંદ વર્ગમાંજ આવે છે. જૅંદ અસ્વતામાં પાજૅંદ, જૅંદ અને અવસ્તા એ સઘળાનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એમ છે તો જૅંદઅવસ્તાની જોડેજોડ ખીરાજવાને પાજૅંદ પોતાની નજદીકની સગાઈથી તદન લાયક છે. ઘણી ખરી દરેક ખંદગીની શરૂઆત તથા છેડો પાજૅંદમાં છે તે સોદલી સમજને માટે હોય એ ખનવા જોગ છે. ચોકસ નીચમે ગોઠવાયલું એ વધારાનું પાજૅંદ ભણતર અવસ્તાને ખદલે નથી, પણ અવસ્તાના ખચાવ અરથે મુકવામાં આવેલું સમજી શકાય છે—કે જે, દીનઆંગાહ દસ્તુરેથી તે દીનચુસ્ત પેહલીનો સુધીની કરોડોની સંખ્યાવાલી જરથોસ્તી પ્રજા એકસરખી રીતે કણલ રાખતી આવી છે.

વળી એજ પાજૅંદની ટુકી શરૂઆત તથા સમાપ્તી—કે જે ખંદગી તરીકે દરેક રીતે લાયક છે, કે જેમાં પાક ચજૅંદાંનના નામથી ખંદગીની શરૂઆત કરવામાં આવે છે, નેકીનો સ્વીકાર અને ખદીનો ધીક્કાર કરવામાં આવે છે, અને જે ભણતર પાક દાદારની તથા તેની ખળવાન અમતકારીક શક્તીઓની યાદ અને નમન કરવા સાથે ખતમ કરવામાં આવે છે—એવી સોદલી પણ અસરકારક પાજૅંદની ખંદગી પોતેજ શું સામેત કરે છે ? શું એ દીખાચાડી ખંદગી ખોલું સામેત કરતી નથી કે ખંદગી જૅંદ અવસ્તામાંજ કરવાનું દરેક જમાનામાં વાજખી તથા ફરજયાત સમજવામાં આવતું હતું ? જો એમ નહીં સમજવામાં આવતું હતે તો ખુદ અવસ્તા ખંદગીને પાજૅંદમાં કાંચ ફેરવી નાખવામાં આવી નથી તેનું

કારણ વીરૂધ વીચાર ધરાવનારાઓએ આપતું જોઈએ. અવસ્તા ખંદગીને કાયમ રાખી શરૂઆતમાં તથા છેડે જે નાનું પણ અસરકારક ભણતર ખજૂરમાં જોવામાં આવે છે તે એટલુંજ વગર શકે સાબિત કરે છે કે ખંદગીને માટે અવસ્તા કલામનીજ ખાસ ફરજ તથા જરૂર અસલથી વીચારવામાં આવેલી છે. જો એમ નહીં હોત તો પાજૂંદ મુકીને પેહલવીમાં, અને પેહલવી છોડીને ફારસીનાં અવસ્તાની ખંદગી ઉતારેલી તથા વપરાતી જોવામાં આવતે. જે અવસ્તા હાલ આપણી પાસે નથી તેમાંની કેટલીક અસલ ખંદગીઓ પેહલવી ભાષામાં સચવાયલી રહી ગયલી છે—જેવીકે ખલમન યસત—તે કાય ખંદગી તરીકે પઢવામાં આવતી નથી વાર?—જોકે આપણે જાણીએ છીએ કે એ ખેહમન યસત જૂંદઅવસ્તામાં પઢવામાં આવતી હતી. પણ ખરી વાત એ છે કે મહાયુરૂ જરથોસ્ત સાહેબની પસંદગીના એજમતી માંથ્રવાણીના કલામજ માત્ર અસલથી અત્યારસુધી ખંદગી માટે વાજખી રીતે લાયક સમજવામાં આવ્યા છે. કે જેમાં દાનાઈ અને દુરઅંદેશી ખંને ભેગી મળેલી જોવામાં આવે છે.

ખંદગીની હાલની ગોઠવણ જરથોસ્ત સાહેબની પસંદગી તથા સત્તા ધરાવનારીજ છે.

ખંદગી અને કીયાકામને માટે અવસ્તા-ઓ-જૂંદનું ભણતરજ ખહાલ રહેલું છે, તેમજ સત્તાદાર ગણાતું આવ્યું છે. ફારસી ભાષામાં પાછલા વખતનું મોનાજતરૂપી કેટલુંક લખાણ છે તે ઉપરથી કોઈ તરફથી એવું અનુમાન ખેંચવાની કોશિશ કરવામાં આવે છે કે ખીજ ભાષામાં ખંદગી કરવાનું નારવા સમજવામાં નહીં આવતું હતું. પણ એવી તકરાર કરનારા સાહેબો તદ્દન જુલ્મી જાય છે કે મોનાજત એ ખંદગી-કલામ નથી અને તે પઢવાની કોઈને ફરજ નથી; એ દુવારૂપી ભણતર ખંદગી કીધા પછીજ, જેની મરજ હોય તે, પોતા તરફની દુવા અથવા અરજ તરીકે પઢે; પણ કદીખી ખંદગી દાખલ અથવા ખંદગીને બદલે કોઈપણ ખરો જરથોસ્તી વાપરતો નથી.

ન્યાયશ, યસ્તો વગેરે ખંદગીઓ હાલ જે હાલતમાં આપણે ધરાવીએ છીએ તે છેલ્લેહલી સાસાનીયન રોહનશાહતના વખતમાં ગોઠવાયલી ગણીએ, તોપણ તેથી તેમની જુજેરગી કે સત્તામાં ઘટાડો થતો નથી. જેમ જણાવવામાં આવે છે તેમ, જરથોસ્તી “દીનને તાજ કરનાર” આદરખાદ મારેસ્પંદ સરખા અશો દસ્તુર અને માહાત્મા નરને હાથે આપણી પાસે ખાકી રહેલા અવસ્તા-ઓ-જૂંદ નવેસરથી ગોઠવાયલા કડે તોપણ તેઓ પેગમ્બર સાહેબની પોતાનીજ સત્તા ધરાવનારજ ગણાય, કારણકે મહાન દસ્તુર આદરખાદ દીનને તાજ કરશે એવી જરથોસ્ત સાહેબની આધાહી હતી (જુઓ પેહલવી ખલમનયસત.). હવે પેગમ્બર સાહેબની આધાહી પ્રમાણે “ધર્મને નવેસરથી આથકારા કરનાર દસ્તુરાન દસ્તુર” ની સુધારા થા વધારા સાથે ગોઠવેલી ખંદગીઓ ખુદ પેગમ્બરની

પોતાની ખાલુલી અથવા પસંદગીનીજ કડી સુકે છે. વળી દસ્તુર આદરખાદ સરખા પોતાના આઘાહી કીધેલા પ્રતીતીધીની ખનાવેલી “પતેત” પણ ખુદ જરથોસ્ત સાહેબની સતા ધરાવનાર કેહેવાય. દીનને અવ્યવસ્થાની હાલતમાંથી ખચાવવાનું અને સમારવાનું ખીકટ અને પેગમ્બરી દરજેનું કામ ખોદાશનાશી તથા પહરેજગારીમાં પુરવીણુ એવા મહાન ધર્મશુર આદરખાદે કીધું તે જરથોસ્ત સાહેબની ધારણા મુજબ અને આઘાહી પ્રમાણેનું, અને તેટલા માટે, તે સાહેબની પસંદગીનું જ થયલું સમજવું જોઈએ—જેમ હવેપછી હોશેદર, હોશેદરમાહ અને શોશીયોશ જુદેજુદે વખતે જરથોસ્તી ધરમને સુધારશે અને તાજે કરશે એવી આઘાહી છે, કે જે જરથોસ્ત સાહેબની ધારણા અને ઈચ્છા મુજબજ ખનશે.

વળી જરથોસ્ત સાહેબની “હતરતાજ” દસ્તુરાન દસ્તુર આદરખાદે માત્ર રચી રચીને એક નાની “પતેત” રચી, અને બધી અસલ ખંદગીઓ કાયમ રાખી દીનને “નવેસરથી તાજ કીધી”, તે વગર શકે અવસ્તા ખંદગીની તરફેણ જતી એક વધુ સામેતી છે. ધર્મના તે વખતે થયેલા ગેરખંદોસ્ત પછી “પતેત” ની મારફતે, જરથોસ્તી ધરમની કાંઈ ગણાતા, શુનાહની ખોલાસાભરી સમજ આપવાની ખાસ જરૂર તે દીનઆગાહ દસ્તુરે જોઈ હોય, અને તેમ કરી ધર્મ ફરમાન અમજવામાં તથા ખબ્ત લાવવામાં મદદ આપવાની અગત વીચારી હોય તેમાં નવાઈ નથી. પોતાની પહરેજગારી અને ચમત્કારીક શક્તીથી તાજદાર શેહેનશાહ, દમામદાર સરદારો, કાળેલ ધર્મશુરો અને કરોડો હમદીનોનું એકસરખું માન તથા તાખેદારી મેળવનાર ધર્મના વડા અધીકારીની, અને જરથોસ્ત સાહેબના પ્રતીતીધી જેવા અશો દસ્તુરની રદ નહીં થાય એવી સતા અત્યારસુધી માનપુર્વક કણલ રખાતી આવી છે તે ખરડક છે, અને તેમ કણલ રાખવાની દરેક જરથોસ્તીની ફરજ છે. અશો આદરખાદ જેવા ખોદાઈ મારગે પોહયેલા, પેગમ્બરની પસંદગીના, અને ચમત્કારીક શક્તીના મહાયુર પછી ખીન્ત કોઈ (જો કે કાળેલ અને પહરેજગાર છતાં) એવી સર્વમાન્ય સતા ધરાવનાર થયા હોય એવું જણાયલું નથી. એવા સતાદાર ધર્મના વડા તથા ધર્મને સજીવન કરનાર અશો નરે સુધારી ગોડવેલી ખંદગીઓને ફેરવવાની કોઈને સતા નથી. તેમને ઝોછી અગતની દેખાડવાની કોશશ, ખરેખર ખોલીએ તો, અપમાન ભરી કરતાં શુનાહભરી વધારે છે. ખરા જરથોસ્તી ભાઈઓએ એવા નાલાયક વીચાર અને એવાં પાપી કામથી હમેશા દુર રહેવું જોઈએ એમ કેહેવાની અગત નથી.

ગુજરાતી ખંદગીનું અઘટીતપાણું—હુનીઆંદારોની રાહે.

ખંદગીને લગતી આ તકરારમાં, આડકતરા અથવા નહવા વાંધાને ખાતુએ રહેવા દઈ, માત્ર મુખ્ય વાંધાઓનોજ રદીઓ આપ્યો છે; કારણકે આ નાના ચોપાનીઆંમાં વધારે લખાણ કરવાને ખનતું નથી; પણ ઉપર આપવામાં આવેલા જવાબ પછી કોઈ તરફથી કંઈ વજનદાર વાંધો રહી ગયેલો સમજવામાં આવે તો તેનો જવાબ પુરતી જગા અને ઘટતી છુટની ખાતરી અપાતાં ખુશી સાથે આપવામાં આવશે.

શુજરાતીમાં ખંદગી ફરવાની વીરૂપ જેમ ધરમ છે તેમ સાદી સમજ પણ છે. જો અવસ્તા ખંદગીઓનો શુજરાતીમાં તરજુમો કરી તેને ખંદગી તરીકે ચલાવવા જેઓ માગતા હોય તેઓ જાણતા હશે, અને નહીં જાણતા હોય તો જાણવું જોઈએ, કે ભાષાશાસ્ત્રની સઘળી મદદ છતાં અવસ્તાનું આપણું હાલનું જ્ઞાન એટલું ઓછું અને ખામી ભરેલું છે કે કોઈ શબ્દનો એક વીદવાન એક અર્થ કરે છે તો બીજા તેથી જુદો, અને ત્રીજા વળી તેથી જુદોજ અર્થ કરે છે ; એમ હોવાથી વાક્યોની મતલબ એવી જુદી જુદી ઉઠાવવામાં આવે છે કે તેમના અર્થ ભરોસો મુકવા લાયક ગણવાને આપણને ખુદરતી રીતે આંચકી લાગે છે. વળી આત્મજ્ઞાનને લગતાં તથા બીજાં ભેદી લખાણોની ખરી સમજ “એલમે ઇલાહી” નાં જોઈતાં જ્ઞાન વગર અવસ્તાના અભ્યાસીઓ ધરાવી શકે એ શક ભરેલું છે. જેમ યંત્ર વીદ્યાથી અનુભવ ધણી, ભાષાનાં જ્ઞાન છતાં, યંત્રોને લગતા ખાસ શબ્દો કે તેમની ખનાવટ, ગતી, વગેરેનું વર્ણન ખરાખર સમજી શકતો નથી ; જેમ રસાયનશાસ્ત્રના મુળ તત્ત્વોનું જ્ઞાન નહીં ધરાવનાર માણસ, ભાષા પુખ્ત જાણતા, રસાયણ પ્રયોગ, કે ચોક્કસ અંશે મળેલાં જુદાં જુદાં તત્ત્વો અથવા મીશ્ર પદાર્થો દરશાવનારી, અક્ષર તથા આંકડા મારફતે જણાવેલી ટુંકી નીશાનીઓથી તે તત્ત્વો કે પદાર્થો સમજી શકતો નથી, તેમ આત્મ જ્ઞાનથી બીલકુલ અજાણ્યા ધણી ધર્મનાં ભેદી જાણતરો સમજી શકે નહીં. દાખલા તરીકે, જ્યારે રસાયન શાસ્ત્રથી માહિતગાર ધણી Na Cl ચીન્હો જોતાં વાર “મીઠું” અથવા નીમક સમજે, અને ખાહરના ખાલી અક્ષરો શું અર્થ ધરાવે છે તે સર્વ જાણે. ત્યારે એ વિદ્યાથી અજાણ્યા ધણી, ભાષાનું જ્ઞાન ધરાવ્યા છતાં, એ ચીન્હોનો ગુપ્ત અર્થ સમજવાને નીરાકુળ થશે. પેહેલો ધણી જ્યારે $FeSO_4 \cdot 7H_2O$ ચીન્હો જોતાં વાર “હીરાકસી” નામની સાધારણ ચીજ સમજી જશે, ત્યારે બીજા કદાચ એ વીદ્યાનાં જ્ઞાન વગર તેને બીજગણીતનો કંઈ દાખલો સમજી, ગુણાકાર ભાગાકાર મારફતે તેનો અર્થ મેળવવાનાં ફાંફાં મારે તો તે ખનવા જોગ છે. ભાષા જાણ્યા છતાં, ચોક્કસ વિદ્યાનું ખાસ જ્ઞાન ધરાવ્યા વિના જેમ તે વિદ્યાને લગતી ખાખતો સમજી શકાતી નથી, તેમજ, અને તે કરતાં ઘણું વધારે, ધર્મનાં ભેદી લખાણો ખોદાશનાસીનાં જ્ઞાન અથવા જાતી અનુભવ વગર, કે પહોરજંગારીથી નીપજતાં અંતરજ્ઞાન વગર સમજવાં અશક્ય છે. અવસ્તા શબ્દોના અર્થનું અચોક્કસપણું, અને લખાણની ખરી સમજ કે ખાખદ વીરોનું અજ્ઞાનપણું હાલ છે તેનું જ્યાંસુધી ચાલુ રહેશે ત્યાંસુધી તેના તરજુમા જેમ હમણાં કામ ચલાઉ અને ફેરવાતા જતા માલમ પડે છે તેમ રહેશે. એવા અપુણ્ય અને ખામીભર્યાં જ્ઞાન સાથે અવસ્તાની ઉંડા અર્થની ખંદગીઓનો તરજુમો કરવામાં આવે તો તે ભરોશો રાખવા લાયક હોયજ ક્યાંથી ? શુજરાતીમાં ખંદગી ઉતારવાનું અને એવું નથી તેનું બીજાં ભેદનું એ એક કારણ છે.

હવે એનો ઉપાય, કેટલેક ઠેકાણુથી, ગુજરાતીમાં “ નવી ખંદગી ” રચવાનો દેખાડવામાં આવ્યો છે ; પણ એ ઉપાય સાંમે ઘણા મજબુત વાંધા છે. પહેલો વાંધો એ કે—શું કોઈ ભલતા આદમીનું લખાણ “ જર-થોસ્તી ધર્મ ” અથવા તેટલા માટે “ જરથોસ્તી ખંદગી ” ગણી શકશે ? કદી નહીં. એવું સત્તા વીનાનું, કોઈ સાધારણ પુરુશનું, ગમે એવું ભકતી રૂપી લખાણ “ જરથોસ્તી ” ગણાવાનો દાવો કરી શકેજ નહીં, તથા તે “ જરથોસ્તી ” એવકાખનો મરતખો ભોગવવાને તદ્દન નાલાયક છે. ખીજો વાંધો એ છે કે, એક ધણી, કહો કે એક માઈ, “ ખંદગી ” ખનાવે ત ખીજો શામાટે માથે ચઢાવી કબુલ કરે ? એક ગવૈયો કે એક કવી પોતાનાં ગાયન કે કવીતાને “ ખંદગી ” ગાડી ખેસાડે, તો તેનો પડોશી કે હરીફ શામાટે તેને પોતાનો પેગમ્બર માની લે ? એ પ્રમાણુ થાય તો શેઠેરે શેઠેરજ નહીં, પણ મોઢાલે મોઢાલે અને ઘેરે ઘેર પીરાનપીરો અને પેગમ્બરો ઉભાઈ નીકળે તો તે શું આશ્ચર્યકારક થવા ભોગ ગણાશે ? પારસી મંડળી કોઈ પુરતી સત્તા ધરાવનાર આગેવાનના કાણુ વગર જેમ નીર-અંકુશ થઈ પડી છે, તેમ પેગમ્બરી પવીત્ર કલામની સત્તા વગર ખંદગી જેવું કંઈ રહેશે નહીં, તથા કોઈ આદમીનું ભકતી રૂપી લખાણ ખંદગીનો દરજ્જો કદી મેળવી શકશે નહીં અને તેને ખંદગી તરીકે સ્વીકારવાની અને વાપરવાની કોઈ પોતાની ફરજ સમજશે પણ નહીં.

પણ ગુજરાતીમાં ખંદગી કરવાની પોઢોલે મોઢે વાત કરવામાં આવે છે તે કંઈ ગુજરાતી—મુખ્યની પારસી-ગુજરાતી કે અમદાવાદી હીંદુ—ગુજરાતી ? કોઈને હીંદુ ગુજરાતી ગધેડાંના ભુંકવા જેવી કઠોર અને નહીં સમજાય એવી લાગશે, તો કોઈને પારસી ગુજરાતીની ભેલમ ભેલતી સુગ લાગશે. કોઈ મુખ્યગરા પારસીને—“ સારી જેહાનના સાહેબતું ”—જેવો કંઈ રાગડો કાઢવાનું ગમશે ત્યારે કોઈ અમદાવાદી પારસીને “ અખીર પ્રહાંડના ઘરા ” નો હુર મધુર લાગશે તેનું શું ? વળી સુરતી ભાઈની ભાષા કાડ્યાવાડી ભાઈને ખધી રીતે પસંદ પડે નહીં તો તેનું કેમ ? એ તો ગુજરાતીની વાત થઈ. પણ હવે કલ્યાણીના મરાઠી ખોલ-નાર પારસીઓનું શું ? તેઓ કહેશે કે “ ગુજરાતી શું ખતી ? હમારી જન્મ ભાષા મરાઠી કેવી મધુર તથા સેડેલી છે ! ગાયન રૂપી ખંદગી ભેઈએ તો હમારૂં “ દેવા, દેવા—જીજીજી જીજીજી અઅઅ ” નું—ગીત કેવું મધુર અને ભકતીરૂપ છે ! તમારાં કાન હુખે એવાં વજંતરને ખુણે નાંખો—હમારાં ચંગ અને ઢોલક સાથે લક્ષકારેલાં ગીત તેજ જીવને ખુશ કરનાર ખંદગી તેમજ વળી સ્વર્ગ પોંઢોંચાડનાર ‘ ખોદાઈ ગાયન ’ છે. ” એજ રીતે ઉત્તર અને દક્ષીણ હીંદુસ્થાનમાં વસનાર પારસીઓ પોતાના વપરાસમાં રાત દીવસ આવતી ભાષા—પછી તે હરદુ કે હીંદુસ્તાની, તામીલ કે તેલેચુ હોય—તેમાં મનપસંદ ખંદગી રચવા અને કરવા કાંચ નહીં માંગે ? આગળ જતાં ધંધાને સર જંગખારને પોતાનું વતન કરી રહેલો કોઈ જરથોસ્તી જંગખારી ભાષાને માટે કાંચ નહીં દાવો કરે ? પણ એટલાં દુર જવા

કરત્યાપણાં ઘર આગળ “જાંગલા” ખની ગયલા પારસીઓ, જેમને દેશીયા કે દેશી રીતભાત ગમતી નથી, જેઓ શુજરાતી પત્ર વાંચતા નથી તથા શુજરાતી ચીઠી લખી શકતા, તેઓ, જેમ હાલ શુજરાતીને વાસ્તે તકરારવામાં આવે છે તેમ, અંગરેજી ભાષામાં ખંદગી કરવાની હિમાયત ક્યી શું અટકવાના હતા ? એ નકલખોર વર્ગે જો કદી ખંદગી કરવાજાળી વીચારે—અને જો ખ્રીસ્તી ખંદગીને ઉપયોગ નહા કરે તોપણ—O God, my dear Lord—કરયા વગર તો રહેજ નહીં. અંગ્રેજી ભાષા લીધો તો પછી અંગ્રેજી રીત પ્રમાણે ખોદાને પણ my dear કરયા વગર શું ચાલવાનું હતું ? અહીં જોકે રમુજ કરવાની જગા નથી, તોપણ કંઈક રમુજ જેવું માલમ પડે તો તે ખુદ તકરારને લીધે છે.

પારસીઓમાં એકદલી જાળવનાર એકલું સાધન અવસ્તાજ છે.

ઉપલી તકરાર ઉપરથી જે ગંભીર વીચાર ઉપજે છે તે એજ કે નાની, વીખરાઈ પડેલી, પારસી કોમમાં આ શુજરાતી ખંદગી જેવો અવીચારી સવાલ કેટલાં તરૂં નહીં પાડી શકશે, કેટલા પંથને જનમ નહીં આપશે, અને કેટલી જુદાઈનું મુળ થઈ નહીં પડશે ? આજે ફારસી, મરાઠી કે શુજરાતી ખોલનાર જરથોસ્તીઓ, વેહેવાર ભાષાની જુદાઈ તેમજ પેહેરવાસનાં ફરક છતાં, ધર્મભાષા સામાન્ય હોવાથી ભેગા મળી ખંદગી કરી શકે છે, અને તેથી એકમેકની દાલસોજી પણ વધી શકે છે. એ વીખરાઈ પડેલા વર્ગોને જોડી રાખનાર જે એકજ ખળવાન જીવતું સાધન રહ્યું છે તે માત્ર આ ધર્મની ભાષાનું છે, કે જે વળી ખુદ ધરમનું એકપણું તથા મળતાપણું સાચવી રાખનાર પણ છે. ભાષાની અણદીઠ અસર ઘણી મોટી છે—એજ કારણથી પોલાંડ દેશમાંથી પોલીશ ભાષા અને એટલી નાણદ કરવાને રશીયન રાજઅધીકારીઓએ કાઢેલી કોરોશ વિષે આપણે જાણીએ છીએ. જેમ સ્વદેશી ભાષાથી સ્વદેશનું, તેમ ધર્મની ભાષાથી ધર્મનું અભીમાન અને ચાહ જળવાયલો તથા ઉસકેરાયલો ચાહ રહે છે. વળી ભાષાની છુપી અસર કેટલી બધી છે તે ખ્રીસ્તી પાદરીઓ સારી પેઠે સમજતા દેખાય છે. પશ્ચીમ તરફની કેળવણી હિંદુસ્થાનના રેહવાસીઓને આપવા સાફ તેઓ જે કેળવણીખાતાં ઉભાં કરે છે તેની મુળ મતલબ એજ જણાયલી છે કે ભાષા મારફતે પોતાના ધરમના આચાર વીચારો દેશીઓના મન ઉપર ઠસાવવાનું કામ સેહલાઈથી ખની શકે છે, કે જેથી અંગ્રેજી કેળવણી લીધેલા દેશીઓને પાછળથી ખ્રીસ્તી ધરમ તરફ ખેંચવામાં તેમને ફતેહ મળે. જાણીતા પાદરી વીલસનેખી એજ વીચારથી કામ લીધું હતું, કે જે તેની સ્થાપેલી

૧ કોલેજના હમણા છપાયેલા હેવાલ ઉપરથી સાફ જણાશે :—
 ૨ He made the Free General Assembly's Institute an educational institution, believing, one might suppose, that rescuing natives from their gross superstitions and acquainting them with English literat-

ture, which is permeated with Christian ethics, was half the battle won. ખ્રીસ્તી પાદરીઓના એ દાખલા ઉપરથી પણ આજનાં મંદ લાગણીના પારસી ભાઈઓએ ધડો લઈ જઈ ભાષાની કેલવણીની પોતાનાં ખર્ચાઓને આપવાની મોટી જરૂર સમજવી જોઈએ.

જેનો વપરાસ નહીં તેનો નાશ કુદરતના કાયદા પ્રમાણે જોઈ આવે છે. જો તેમને એક હાથ કે શરીરના કોઈ બીજા અવયવ વગર પાંચે પાંચી તો ધીમે ધીમે, પણ ચોકસપણે તે ભાગ મરતો જશે. એ કુદરતનો જાણીતો નીયમ છે. એજ નીયમ જેમ ચીજોને તેમ ભાષાને લાગુ પડે છે. ખ્રીસ્તી પ્રજા અને ધર્મનો આજે દોર છતાં તેમની અસલ ધર્મ ભાષાને ખાતુએ નાંખવાથી એકે કેટલા જણ તેનું જ્ઞાન ધરાવે છે અથવા તે શીખવાની કે સમજવાની કાળજી રાખે છે ? તેથી ઉલટું હોઈ. મુસલમાન વગેરે પ્રજા તરફ જુઓ. રાજ્ય તરફની ઝાઝો મદદ નહીં છતાં તેઓની ધર્મ-ભાષા, જ્યાંથી હોઈ કે મુસલમાન હોય ત્યાં, અસલ જેવીજ વપરાતી, ભણાતી અને સજીવન રહેલી માલમ પડે છે. દુર શા માટે જવું ? જુઓ મુંબઈની પાઠશાળાએ ગુજરાતી, મરાઠી, વગેરેને હંગી પરી-ક્ષાઓમાંથી હાંકી કહાડ્યાથી કેવું પરીણામ નીપજતું જાય છે ? એ દેશી ભાષાઓ લખોની વસ્તીની વેહેવાડ અને રોજીદા વપરાસની ખોલી છતાં, અભ્યાસીઓએ તેનો અભ્યાસ પડતો નાંખ્યો છે; અને જ્યારે પારસી ભાષાઓમાં તેઓ પ્રવીણતા મેળવે છે ત્યારે પોતાની સ્વદેશી ભાષામાં અકસોસકારક અજ્ઞાનપણું ખતાવે છે. એ કારણથી મરાઠી, ગુજરાતી, વગેરે પ્રજાઓ ભેગા પારસી ભાઈઓ પણ ફરીયાદ ઉઠાવવા નીકળ્યા છે. હવે એમાં અન્યથા જેવું એ છે કે દેશી ભાષાઓ માટે ફરીયાદ કરનારાઓમાંનાં કેટલાક પારસીભાઈઓ તો અવસ્તાને છોડી ગુજરાતીમાં ખંદગી કરવાની તરફેણ કરનાર તરોંકે જણાયલા છે. પણ જો તેઓ એટલા ઉપરથી ધડોલઈ, પ્રમાણીક માણસ તરીકે, પોતાના જીલ ભરેલાં વિચારને વળગી નહીં રહેશે તો આપણે ખુશી થશું. ગુજરાતીમાં ખંદગી કરાવવા જેવું અવીચારી પગલું પારસી કોમની એક્યતાનો જરૂર નાશ લાવનાર થઈ પડશે, તથા હજારો વરસના, સર્વથી પુરાતન અને જીલંદ ધર્મ—જેની પવીત્રાઈ અને ખુબીઓ આજેથી પારસી ધર્મનાં વિદ્વાનોનું માન અને સ્તુતી મેળવે છે—તેને નાણદ કરનાર થઈ પડશે. દીન-દુશમનોથી આજ સુધી નહીં ખન્યું એવું દોજખી કામ, દુનીયાંની લેયાનત ભર્યું કામ, જરથોસ્તી તરીકે પોતાને ઝાળખાવનાર કોઈથી શખસ શું કરવાને ખુશી થશે ? ગુજરાતી કે ગોવાનીસ ભક્તી જરથોસ્તી ખંદગી દાખલ કદી ગણી શકાયજ નહીં—તે કરનાર જરથોસ્તી કહેવાયજ નહીં, તથા જરથોસ્તી હોવાનો દાવો તેનાથી થઈ શકેજ નહીં, એ ખુલ્લું છે. ગુજરાતી “ખંદગી” થી પારસી કોમને કરો કાયદો થશે નહીં; પણ હજારો વરસનો, લખો નહીં પણ કરોડો જનનોને ભ્રમ ખચાવેલો, દેશ અને દોલત ખોલી સાચવી રાખેલો, અને અસંખી.

તો વચ્ચે પેહેડી દરપેહેડી જળવી રાખેલો અતી કીમતી અને વારસો શુભાવવાનાં ખદલામાં આજના પારસીઓને પોતાનાં નેયાગાનો તરફની કહુવા, આ હુનિયાનો ધિક્કાર અને પેલી નો ભારી પશ્ચાતાપ સીવાય ખીજું કશું મળશે નહીં. એ નુકશાનકારક પગલું નાનાં જરથોસ્તી યોગાને અનેક તડાંમાં રી નાંખશે, અને તેમની સલાહસંપન્નનો છેડો લાવશે. એક પ્રજા કે જામાં ફાટફુટ અને જુદાઈ પાડવા જેવું મહા પાતકી કામ ખીજું શું હાય? આજે જ્યારે જુદી જુદી કોમો તથા ન્યાતોને એકત્ર કરવાની ઓપેરથી ભક્ષામણુ થાય છે, ત્યારે પારસી યોગાને વેંહેંચી નાંખવા જેવું પાપી કામ શું થોડું અફસોસકારક, શું થોડું ધિક્કારને પાત્ર થશે? જે ગ્રહસ્થો એવો નુકશાનકારક વિચાર હજી ધરાવતા હોય તેમની સાદી સમજને “અપીલ” કરી આશા રાખશું કે તેઓ પોતાની જુલ જ્ઞેશે—કંઈ નહીં તો અવસ્તાને છોડી શુજરાતી રાગડાઓની ખંદગીને વળગવામાં ફાયદા કરતાં વધતો ગેરફાયદો તેઓ જ્ઞેશે. આ સુધારાના કહેવાતા વખતમાં પોતપોતાનો મતફેર વીસારી મેલવા અને કોમકોમોએ અને માણુસ માણુરો પોતાનાં લાભનો વધતો ઝોછો ભોગ આપવા વિષે લખાણો, ભાષાણો અને મંડળીઓ સ્થાપવામાં આવે છે—“નેશનલ કોંગ્રેસ” સરખી હીલચાલોને જનમ આપવામાં આવ્યો છે,—એવા વખતમાં પારસી યોગામાં મતફેરના ખી વારી કુસંપ અને જુદાઈ ઉઠે એવું કરડું ભારી ઠપકા-લાયક ગણાવું જોઈએ, કે જેમ કરવામાં કંઈ પણ સુધારો ચા કશુખી જોખીપણું છેજ નહીં.

યુરોપનો નવી “વોલાયુક” અને એશીયાની હુજરો વરસનો

જંદ.

હરેક ભાષા વપરાસથી જીવતી રહે છે એટલુંજ નહીં, પણ અનેક કારણોથી તેનો ઉપયોગ કરનારાપર વધતી ઝોછી અણુદીઠ અસર કરતી રહે છે, કે જેની સમજ વિષે ફારસી કે અંગરેજી ભાષાના હાલના અભ્યાસનો ઇસારો કરવો ખસ થશે. આજે એક સામાન્ય ભાષાની કેટલી ખંધી અગત વીચારવામાં આવે છે તે વિષે ખે ખોલ અત્રે જણાવવાની જરૂર દેખાઈ છે. યુરોપખંડની જુદી જુદી ભાષા ખોલનારી અનેક પ્રજા વચ્ચે સેહેલાઈથી વેહેવાર ચાલે એવી સામાન્ય ભાષાની ગેરહાજરીમાં ફ્રેંચ ભાષાનો જો કે આસરો લેવામાં આવે છે, તોપણ તેની લખવાની અને ખોલવાની અગવડ ભરી રૂઢીથી, તેમજ ખીજાં કારણોથી, તે સરવેની પસંદગી ખેંચી રાકતી નથી, અને જોઈતી ગરજ સરતી પણ નથી. એટલા માટે હમણાં થોડો વખત થયો Volapük ને નામે એક સામાન્ય ભાષા ઉભી કરવામાં આવી છે. તેની ખાસ ખુખી આ દેખાડવામાં આવેછે કે દરેક અવાજનો એકજ અક્ષર અથવા નીશાની છે; અને અંગરેજી, ફ્રેંચ, વગેરે ભાષાઓમાં ઘણીક વખત જેમ શબ્દોના ઉચ્ચાર કરતી વખતે કેટલાક અક્ષર ચુપ્ત રહે છે તેમ એ “વોલાયુક” માં નકામા અક્ષર નહીં હોવાથી

વાંચવે તથા બોલવે ઘણી સેહેલી પડે છે. વળી તેમાં ભત્તી, વીભક્તી, વગેરે પાખદમાં પણ ચાલુ યુરોપીયન ભાષા કરતાં સેહેલાઈ મલમ પડે છે. હવે જૃંદ તરફ નજર કરીએ તો “વોલાયુક” ને માટે દેખાડવામાં આવતા ઘણાખરા સઘળા નજરે પડે છે. જૃંદ ભાષામાં ચોક્કસ અવાજની ચોક્કસ નીચા એટલે એક અવાજનો એકજ અક્ષર છે; એમાં પણ કોઈ ઉચ્ચારમાં છુપો રહેતો નથી તેમજ એક કરતાં વધારે અક્ષરોનો એકજ ઉચ્ચાર થતો નથી. વળી એમાં શુદ્ધરાતી, મરાઠી કે સંસ્કૃતના “કાના,” “અજ્ઞા,” કે “વરડુ” ની કરી શુચવણ નથી. એ કારણથી, જેવા મુળાક્ષર આવડયા કે વાંચવાની ક્ષમી હરકત રહેતી નથી. જૃંદની ગોઠવણ એવી સાદી અને એવી સંપૂર્ણ છે કે એક વિદ્વાન જેટલી સવલતાથી અને શુદ્ધ ઉચ્ચારે વાંચે તેટલીજ સવલતાથી અને શુદ્ધ ઉચ્ચારે એક શીખાઉ મુળાક્ષર શીખ્યા પછી વાંચી શકે. ઘણી ભાષાઓ એ પાખદમાં અપુર્ણ છે, કે જેથી તેમના અભ્યાસમાં એક મોટી નડ થઈ પડે છે. પણ જૃંદ ભાષા એ પાખતમાં બધી ભાષાઓ ઉપર સરસાઈ ભોગવે છે—પારસીઓ માટે તો તે બધી રીતે યુરોપની નવી ખનાવેલી “વોલાયુક” સરખી છે. જૃંદ પારસીઓનાં અસલી વતનની માન પામેલી ભાષા છે એટલું જ નહીં પણ તેમનાં ધર્મની પવીત્ર ભાષા પણ છે—અને તેટલાં માટે તે જેમ સામાન્ય છે તેમ સર્વ સામાન્ય છે. એવી પુરાતન, પવિત્ર, અને ધણીક રીતે સેહેલી ભાષાને દરેક જરથોસ્તીએ પોતાનાં ખચ્ચાંને નાનપણથી શીખવી સજીવન રાખવી જોઈએ. એમ કરવામાં કંઈ પણ મુશ્કેલી નથી. ફોકટની તકરાર કરવામાં જેટલો વખત અને વિચાર શુભાવવામાં આવે છે તેટલોજ જો જરથોસ્તી ખચ્ચાંઓને જૃંદ શીખવવાની કંઈ ગોઠવણ રચવામાં રોકવામાં આવે તો પવીત્ર માંદગણીનો ખચાવ કરવા જેવું સવાખવતું, ફડું કામ થશે એટલુંજ નહીં, પણ ખંદગીના પાખમાં પણ મનમાનતા શુભ ફેરફાર થોડા વખતમાં જોવામાં આવશે.

જરથોસ્તી ભાઈઓને છેલી એલતેમાસ.

પારસી ભાઈઓને એક છેલ્લી અરજ કરીને આ પાખત ખતમ કરીશું. પોતાને જરથોસ્તી કેહેવાડનાર સર્વે ભાઈઓએ પોતાના અસલ સ્વદેશની અને સ્વધર્મની ભાષાની કેળવણી પોતે લેવાની તથા પોતાનાં ખચાંઓને આપવાની, તેમજ તેમાંના પવીત્ર ભણતરોના અર્થો સમજીને તે પ્રમાણે ચાલવાની, એકદલીથી મજબૂત, ચાલુ, ખંતી કોશેશો કરવી હટે છે. એમ કરવાની જરથોસ્તી તરીકે આપણી પેહેલી અને અર્ધન ફરજ છે; એ ફરજ ખજવવાથી ખેડ જેહાનની સુરખરૂં હાંસલ કરવા સાથે, આપણી ઉપર અને આપણી ઝોલાદ ઉપર ખોદાની મેહર તથા ચુરજર પામેલાં નેયાગાનોના ભલા આશીરવાદ ઉતરશે. એવું જસવતુ અને સવાખવતું કામ કરવાની સર્વે જરથોસ્તી હમદીનોને પરવરદેગાર નેક શક્તિ અને જોઈતી શક્તિ ખસે!—“યથ જમયાત યથ આક્રીનામી” જેમ હું દુવા માંશુ તેમ થાઓ !

સુચના.

૪

ધર્મને લગતી બાબતો વિષે પારસીઓમાં એક ખં. "રૂઝેશ્વર" વધતી જતી દેખાય છે. એ માટે ઘણાં ગ્રંથો દીલસો છે; પણ એવી દીલસો ધરાવનારાઓ એક "યુનીયન" માં જ (જેનું નામ હવે પછી આપવામાં આવશે)—અને તે "યુનીયન". જેમ હેઠળ માસીક, અથવા જરૂર પડે એવા અંતરે, એક પત્ર નિ. એવી આ યોજાનાં પ્રગટ કરનારાઓની ઇચ્છા છે.

સભાસદોની માસીક શ્રી ચારથી આઠ આના રાખવા ધારી દે જેના બદલામાં મંડળીથી મળતા ફાયદા ઉપરાંત, મંડળીથી નીકળતું ૫ સભાસદોને મુક્ત મેળવવાનો હક રહેશે. લવાજમ વખતસર આપવ સીવાય સભાસદોને માથે કોઈપણ જતની ફરજ નાખવામાં આવી એ કામમાં દીલસો ધરાવનાર ગ્રંથોની, હિતજન અથ, તરીકે, જે કાંઈ રકમ આપવાની મરજી હશે, તે ખુશીથી સ્વીકારવામાં આવશે: એવા ગ્રંથોએ ધારેલાં "યુનીયન"માં જોડાણ કે તેમની મુનમજી ઉપર રહેશે.

જેના સામેલ થવા ચાહતા હોય તેઓએ પોતાનું નામ, કામ જે કાંઈ સુચના કરવી હોય તે, મુખ્ય મથે, ધોખીતલાઈ, "વેસ" માં આ યોજાના કર્તા જોગ લખી મોકલવાની તસદી લેવી

